

Tradicijske igre Hrvatskog zagorja

Pavlušec, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:442390>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-25**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

MARTINA PAVLUŠEC

DIPLOMSKI RAD

**TRADICIJSKE IGRE HRVATSKOG
ZAGORJA**

Čakovec, srpanj 2017.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE
(Čakovec)**

PREDMET: Glazbena kultura

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Martina Pavlušec

**TEMA DIPLOMSKOG RADA: TRADICIJSKE IGRE
HRVATSKOG ZAGORJA**

Mentor: Branimir Magdalenić, viši predavač

Čakovec, srpanj 2017.

Zahvala

Prije svega, zahvaljujem se svojoj obitelji na podršci koju mi je pružala prilikom odabira studija i što mi je bila potpora tokom studija, u svakom smislu te riječi, te što mi je omogućila život i studiranje u Čakovcu.

Zahvaljujem mentoru Branimiru Magdaleniću, višem predavaču, na pomoći u odabiru teme diplomskog rada.

Zahvaljujem se članovima Puhačkog orkestra Mrzlo Polje na razumijevanju za mnoge izostanke s proba tijekom studija, kao i podršci predsjednice i članova Društva „Naša djeca“ Veliko Trgovišće i članova Udruge žena „Žakljec“ Veliko Trgovišće.

Zahvaljujem se općini Veliko Trgovišće, kao stipenditoru, na financijskoj pomoći tijekom studija.

Na kraju, veliko hvala mom ocu, Božidaru, koji mi je bio neizmjerena podrška tijekom studija i koji je uložio puno truda, vremena, strpljenja i ljubavi kako bih postala, ono što od djetinjstva želim, učiteljica. I veliko mu hvala za sve napore i znanje uloženo kao pomoć u izradi ovog diplomskog rada.

Te, veliko hvala Igoru na razumijevanju, strpljenju, podršci i ljubavi tijekom studija.

SADRŽAJ

SADRŽAJ	1
SAŽETAK	3
SUMMARY	4
1. UVOD	5
2. HRVATSKO ZAGORJE	6
2.1. Geografski smještaj Hrvatskog zagorja	6
2.2. Naseljenost stanovništva	7
2.3. Crkve i dvorci.....	8
2.4. Poznate ličnosti	9
2.5. Industrija, gospodarstvo i turizam.....	10
2.6. Poljoprivreda	11
2.7. Zagorska hiža	20
2.8. Odjeća zagorskog stanovništva	23
2.9. Manifestacije Hrvatskog zagorja.....	25
2.9.1. Zagorska svadba.....	26
2.10. <i>Zagorski cug</i>	28
2.11. Zagorska glazba i glazbala	29
2.12. Kućna radinost	31
2.13. Tradicijski obrti	32
2.13.1. Lončarstvo.....	32
2.13.2. Medičarstvo i svjećarstvo.....	35
2.13.3. Kovački obrt.....	39
2.13.4. Kožarstvo	40
3. TRADICIJA	41
4. IGRA	42
5. TRADICIJSKE IGRE HRVATSKOG ZAGORJA	46
5.1. <i>Rinčicu dijelim, Rinčicu tolam</i>	47
5.2. <i>Udarač Rihtar</i>	47
5.3. <i>Kurta kaže, Kurta veli</i>	48
5.4. Stara košara	49
5.5. Pokvareno jaje <i>Gnilo jajce</i>	50
5.6. <i>Neka puca</i>	51

5.7. Špekulanje	52
5.8. Lopticu tjeram <i>Pikuše vgojam</i>	53
5.9. Kamena s ramena	53
5.10. <i>Pilkanje</i>	54
5.11. <i>Prasićanje</i>	54
5.12. Mlin.....	55
5.13. <i>Školica, fuć</i>	56
5.14. Vrglec.....	57
5.15. Pišelj, fućkec	58
5.16. Luk i strijela	59
5.17. Praćka.....	60
5.18. <i>Pištola</i>	60
5.19. <i>Zvrk, marjanko, digl dajc</i>	61
5.20. Lončić.....	62
5.21. Skrivač	63
5.22. <i>Lovice</i>	64
5.23. Waldorfska škola u Zagrebu	65
6. DRVENE TRADICIJSKE IGRAČKE	66
6.1. Drvene svirale – žveglice	66
6.2. Drvene igračke životinje i prijevozna sredstva	69
6.3. Drveni dječji namještaj	70
6.4. Drvene igračke sa štapom i kotačima	72
6.5. Drvene dječje tamburice	73
6.6. <i>Dajmo djeci korijene i krila</i>	76
7. ZAKLJUČAK	77
ŽIVOTOPIS	78
LITERATURA.....	79
POPIS SLIKA	83
PRILOZI I DODACI	86
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI DIPLOMSKOG RADA	
IZJAVA O ODOBRENJU ZA POHRANU I OBJAVU OCJENSKOG RADA	

SAŽETAK

Cilj diplomskog rada je sačuvati zapis o djetinjstvu kakvog su nekada imala djeca Hrvatskog zagorja, te na koji način su ona nekada provodila vrijeme. Pretpostavka za istraživanje je bila da su djeca imala svoje igračke kao što imaju djeca danas, te da su igrala različite igre. Hrvatsko zagorje je brežuljkastog krajobraza, u prošlosti pretežito siromašnog stanovništva koje se uglavnom bavilo poljoprivredom, a djeca su nerijetko već od malih nogu pomagala u svakodnevnim kućanskim i poljoprivrednim poslovima. Kako su djeca više vremena provodila zajedno, zabavljali su se različitim igrama. S obzirom da su sami vodili stoku na ispašu, bez roditelja, bili su slobodni zabavljati se na livadi zajedno s drugom djecom koja su također vodila stoku na pašu. Tada su nastajale razno razne igre koje su se prenosile s generacije na generaciju, i tako postale tradicijske u tome kraju, a s vremenom su zapisane u knjigama i brošurama. Obzirom na način na koje su one nastajale, tradicijske igre se često nazivaju i pastirskim igrama, jer su djeca čuvala stoku za vrijeme ispaše. Osim igara, djeca su imala svoje igračke koje su se izrađivale od drveta, a motivi su bili iz njihovog okruženja. Svrha rada je trajno zapisati način života Zagoraca, sakupiti na jednome mjestu igre koje su poznate i raširene van granica Hrvatskog zagorja te su poznate i pod drugim nazivima, te sakupiti drvene tradicijske igračke u izvornome obliku kako su se nekada izrađivale i kojima su se djeca nekada svakodnevno igrala. Poznato je da su takve igračke danas dragocjeni suvenir Hrvatskog zagorja. Sakupljanjem tradicijskih igara i drvenih igračaka, nastoji se sačuvati ih od zaborava.

Ključne riječi: Hrvatsko zagorje, tradicija, igra, igračke

SUMMARY

The main aim of this graduate thesis is to preserve, in a written form, the childhood of the children of Hrvatsko zagorje and how they used to spend their free time. The hypothesis for the research was that the children used to have toys and that they played different games, just like children today do. Hrvatsko zagorje is a hilly landscape, which predominantly had poor population in the past, living of agriculture. The children have often been helping in everyday household chores and on the fields. As children spent more time together, they had fun with various games. The children used to take the cattle to pasture alone, without parents, so they were free to entertain themselves on the meadows with other children who also there. At that time, various games were born and were passed on from generation to generation. They became traditional in this area, until someone has written them down in books and brochures. Because of the way in which these games were born, traditional games are often referred to as shepherds' games. They were invented while the children were looking after the cattle. In addition to the games, the children had their own toys, which were made of wood, and the motifs on them were taken from their surroundings. The purpose of this paper is to keep the record of the lifestyle that people of Zagorje led in the past, collect the games that are known and have spread out beyond of Zagorje's border, and lastly to collect the traditional wooden toys in their original form, as they were once made and with which the children once played daily. Nowadays these toys are a precious souvenir of Hrvatsko zagorje. Writing these games down and collecting the toys, keeps them alive and stops them from fading into oblivion.

Keywords: Croatian zagorje, tradition, games, toys

1. UVOD

Život ljudi Hrvatskog zagorja opisan je u mnogim povijesnim knjigama i člancima. U mnogočemu se opisuju običaji toga kraja, i godišnji i životni, koji se prenose generacijama s koljena na koljeno. Osim toga, mnogi predmeti i zapisi se čuvaju u muzejima Hrvatskog zagorja i Etnografskog muzeja u Zagrebu, ali i u Institutu za etnologiju i folkloristiku.

Malo se pažnje posvećivalo dječjoj igri, te stoga postoji jako malo zapisa o tradicijskim igrama Hrvatskog zagorja. Zapravo je jedini izvor tradicijskih igara usmena predaja živućih predaka koji se rado sjete i s velikom sjetom prepričaju igre kojima su se oni zabavljali u svome djetinjstvu. Njihove izjave i opisi igara su zapisani u brošurama koje su stvarali etnolozi i u priručnicima koje su izradili učenici zajedno sa svojim profesorima na terenu. Uz to, zbirke igara su izdali autori kajkavskog podneblja u svojim knjigama, koji su se nekad i sami igrali tih igara. Međutim, važno je napomenuti da se nazivi igara razlikuju od mjesta do mjesta, ovisno o zavičajnome govoru, a osim toga, postoje i preinake pravila igre, što znači da su djeca prilagođavala igre sebi, društvu i mogućnostima. S obzirom da nekada nije bilo novaca za kupnju potrebnih rekvizita za igru, a niti igračaka, djeca su samostalno ili uz pomoć obitelji izrađivala rekvizite potrebne za igru. Djeca, čiji su roditelji mogli omogućiti, kupovali bi gotove rekvizite i drvene igračke od seoskih majstora.

S vremenom su se iz kućnih radinosti razvili tradicijski obrti koji danas polako iščezavaju jer mladi nemaju volje ni interesa baviti se takvim radnjama. No, sve te radinosti su imale važnu ulogu u životu Zagoraca, a za djecu su bili neizostavni majstori izrade drvenih igračaka.

Za prikupljanje svih tih informacija, bilo je potrebno proučiti dostupnu literaturu, obilaziti muzeje i razgovarati sa starijima na terenu, te pomno zapisivati njihove riječi, te prikupiti dostupan materijal.

Rad je strukturiran tako da je prvo općenito pisano o Hrvatskome zagorju, pa sve do obrta koji su važni za temu. Nakon toga slijedi definiranje tradicije i igre općenito, a naposljetku su opisane tradicijske igre i drvene tradicijske igračke Hrvatskoga zagorja.

2. HRVATSKO ZAGORJE

U nestručnoj literaturi i u narodu se navodi da je Hrvatsko zagorje dobilo naziv prema svom prostornom položaju. Odvojeno je od grada Zagreba Zagrebačkom gorom, Medvednicom, što se tumači da se nalazi „za gorom“ te je odatle dobilo naziv¹.

2.1. Geografski smještaj Hrvatskog zagorja

Hrvatskim zagorjem se podrazumijeva prostor u Središnjoj i Sjeverozapadnoj Hrvatskoj, smješten između Maceljškog gorja, Ivanšćice, Varaždinskotopličkog gorja, Kalničkog gorja, Medvednice, rijeke Save i rijeke Sutle. Smještaj Hrvatskog zagorja prikazan je na slici 1.

Slika 1. Geografski položaj Hrvatskog zagorja

(<http://www.geografija.hr/hrvatska/hrvatsko-zagorje/>, preuzeto 24.4.2017.)

Prema sadašnjem teritorijalnom ustroju, Hrvatsko zagorje zahvaća Krapinsko-zagorsku županiju u cijelosti, jedan dio Varaždinske županije i jedan dio Zagrebačke županije. U funkcionalnom smislu, veći dio Zagorja spada u Zagrebačku (makro)regiju, a manji dio spada u Varaždinsku regiju (Biruš, 2007).

¹ Preuzeto sa stranice: https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatsko_zagorje (3.5.2017.)

Glavni i najveći grad Krapinsko-zagorske županije je Krapina koja je ujedno i upravno, političko i kulturno središte Krapino-zagorske županije².

Hrvatsko zagorje je pretežno brežuljkastog krajobraza i upravo je taj rebrasti reljef oduvijek otežavao unutrašnju povezanost (Roglić, 2006). Međutim, danas je taj kraj izuzetno dobro povezan željezničkom prugom Zagreb – Zabok – Varaždin te državnim i županijskim cestama sa sjeverom Hrvatske, a pogotovo s metropolom prema kojoj su velike svakodnevne migracije radno sposobnog stanovništva na posao i s posla.

2.2. Naseljenost stanovništva

S obzirom da je Hrvatsko zagorje pretežno brežuljkasto, zagorsko stanovništvo je poprilično raštrkano naseljeno. U Zagorju postoji nekoliko manjih gradova koji imaju između 6 000 i 10 000 stanovnika, dok više stanovnika broje gradovi: Varaždin, Ivanec, Novi Marof i Krapina³. Uz gradove postoji i velik broj općina čiji ustroj čine mnoga sela i raštrkani zaseoci koji su teritorijalno podosta udaljeni od većih središta.

Velika razlika između agrarne naseljenosti i agrarnog potencijala, kao i neplodnost tla, uvjetovali su u drugoj polovici 19. st. sve učestalije iseljavanje iz Hrvatskog zagorja, koje je tada postalo najjače emigracijsko žarište Hrvatske i najveći izvor jeftine radne snage za razvoj industrije u gradovima. Najveći broj iseljenika je odlazio u gradove, uglavnom u Zagreb ili njegovu periferiju. Emigracija u industrijska područja u zemlji i u inozemstvo je znatno usporila ukupni porast stanovništva Hrvatskog zagorja, bez obzira što je povećanje broja stanovnika prirodnim prirastom bio vrlo velik. Najveća emigracija u SAD je bila uglavnom početkom 20. st., a šezdesetih i sedamdesetih godina prošloga stoljeća počelo je iseljavanje u europske zemlje, najčešće u Njemačku, čime se stvorila jedna nova populacija vječitih *gasterbajtera*⁴, od kojih se neki ipak vraćaju u rodni kraj, ali nažalost, njihovi su potomci ipak ostali u stranom svijetu (Jurišić, Navračić, Rožmarić, 2009).

Unatoč sve većoj industrijalizaciji i gospodarskom napretku, i danas postoje sela i zaseoci ocijepljeni od ostalog stanovništva. Najveći problem u pripajanju tog

² Preuzeto sa stranice: <http://www.krapina.hr/grad-krapina/osnovni-podaci> (6.6.2017.)

³ Preuzeto sa stranice: www.dzs.hr (16.5.2017.)

⁴ *Gasterbajter* je prilagođeni zagorski naziv za *gastarbajtera*.

stanovništva većim središtima jest neprikladan teren koji otežava gradnju cesta, što općinske i gradske vlasti opravdavaju kao prevelikom investicijom za tek nekoliko udaljenih kuća ili pak za samo jedno kućanstvo. Stoga, takvim obiteljima jedino preostaje putovanje u školu ili na posao šumskim puteljcima. Osim ceste, do mnogih kućanstava ne postoji javna rasvjeta, kao ni riješeno pitanje vodoopskrbe, pogotovo u visinskim zonama.

2.3. Crkve i dvorci

Što se Crkve tiče, u Hrvatskom zagorju prevladava kršćanska vjera gdje je najpoznatije hrvatsko nacionalno svetište Majke Božje Bistričke u Mariji Bistrici. Uz Križni put na Kalvariju i svetište Majke Božje Bistričke, u Mariji Bistrici se nalazi i Karmel Majke Božje Bistričke i blaženog Alojzija Stepinca u kojem borave sestre karmelićanke⁵. Najveći događaj u bistričkoj povijesti, a za kojeg se uz cijelu Mariju Bisticu pripremala i cijela Hrvatska, svakako je pohod Sv. Oca Ivana Pavla II. 3. listopada 1998. godine. Tog dana je crkva u Hrvata postala bogatija za još jednog blaženika, slugu Božjega kardinala Alojzija Stepinca (Jurišić i sur., 2009).

U gradu Klanjcu se nalazi Franjevački samostan uz crkvu Navještenja Blažene Djevice Marije u čijem podrumu se čuvaju sarkofazi obitelji Erdody⁶ koji su u prošlosti vladali područjem Hrvatskog zagorja te su zaslužni za gradnju dvoraca u Zagorju, a u čijem posjedu su bili Novi Dvori Klanječki, kurija Erdody u Razvoru kod Klanjca, dvorac i palača u Varaždinu. U Hrvatskom zagorju se nalaze još značajniji sljedeći dvorci: dvor Veliki Tabor u blizini Desinića, dvorac Trakošćan, dvorac Gredice u blizini Zaboka, dvorac Bežanec nedaleko Pregrade, dvorac Sveti Križ Začretje, dvorac Oršić u Gornjoj Stubici i dr.⁷ U naselju Vižovlje koje se nalazi u sastavu općine Veliko Trgovišće, izgrađena je klasicistička kurija Vižovlje u prvoj polovici XIX. stoljeća, te je tada bila u posjedu obitelji Galjuf, a zatim u posjedu obitelji Eisner, Kralj i Spiljar (Brezinščak Bagola, Cesarec, Klemenčić, 2017). Prilikom posjeda obitelji Kralj, u prizemlju kurije je bila škola za lokalnu djecu u kojoj se odvijala nastava od 1. do 4. razreda osnovne škole, prema riječima Slave Pavlušec (1932.-2014.), r. Kralj. Danas je kurija u privatnom posjedu obitelji Spiljar (Brezinščak Bagola i sur., 2017). Na slici 2. prikazana je kurija Vižovlje.

⁵ Preuzeto sa stranice: <http://www.svetiste-mbb.hr/stranica/karmel> (16.5.2017.)

⁶ Preuzeto sa stranice: <http://www.klanjec.hr/kultura/spomenici-kulture/samostan-i-crkva/> (16.5.2017.)

⁷ Preuzeto sa stranice: <http://www.kulturni-turizam.com/hrv/sadrzaj/dvorcizagorja/> (16.5.2017.)

Slika 2. Kurija Vižovlje (<http://www.veliko-trgovisce.hr/kulturna-bastina.html>, preuzeto 18.6.2017)

2.4. Poznate ličnosti

Mnoge poznate ličnosti potječu iz krajeva Hrvatskoga zagorja koje su svojim radom i djelovanjem doprinijele različitim područjima svog djelovanja. U svakome slučaju potrebno je spomenuti povijesno poznate osobe koje su ostavile pečat u društvu. Bilo je tu likovnih umjetnika, jezikoslovaca, povjesničara, književnika, političara i dr. Na polju likovne umjetnosti valja istaknuti Otona Ivekovića⁸, rođenog u Klanjcu i njegovo djelo *Dolazak Hrvata* iz 1905. godine⁹, a na području kiparstva Antuna Augustinčića, također rodnom iz Klanjca gdje se danas nalazi galerija nazvana po njemu i u kojoj se čuvaju njegovi radovi. Na polju književnosti svoj trag su ostavili Marija Jurić Zagorka, Ksaver Šandor Gjalski, Antun Mihanović¹⁰, autor himne Republike Hrvatske *Lijepa naša domovino*, te mnogi drugi. Na slici 3. je prikazan spomenik hrvatskoj himni u Zelenjaku kod Klanjca.

⁸ Preuzeto sa stranice: <http://www.visitzagorje.hr/stranica/poznate-licnosti> (8.6.2017.)

⁹ Preuzeto sa stranice: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=28225> (8.6.2017.)

¹⁰ Preuzeto sa stranice: <http://www.visitzagorje.hr/stranica/poznate-licnosti> (8.6.2017.)

Slika 3. Spomenik hrvatskoj himni u Zelenjaku (osobna arhiva)

Što se tiče jezikoslovlja, valja istaknuti Ljudevita Gaja¹¹, voditelja hrvatskog narodnog preporoda u prvoj polovici 19. stoljeća. Za povijest hrvatskog naroda važan je Ambroz Matija Gubec koji je bio hrvatski seljak i vođa Seljačke bune u Hrvatskoj i Sloveniji. Uz Matiju Gupca vežemo i Gubčevu lipu u Gornjoj Stubici koja je dobila naziv upravo po njemu, a pod kojom je, prema usmenoj predaji, Matija Gubec okupljao istomišljenike¹². Od zagorskih političara valja istaknuti one koji su zaslužni za razvoj Hrvatske kroz povijest, a to su Josip Broz Tito, rođen u Kumrovcu i dr. Franjo Tuđman, prvi hrvatski predsjednik, rođen u Velikom Trgovišću.

2.5. Industrija, gospodarstvo i turizam

Industrija i gospodarstvo su sve razvijeniji, ali i turizam u čije svrhe se iskorištava raznoliki pitomi pejzaž Zagorja, brojne toplice, lječilišta, izvori termalnih voda i bogata povijesna prošlost toga kraja. Većina termalnih izvora se nalazi u Krapinsko-zagorskoj županiji: Aquae Vivae Krapinske Toplice, Vodeni planet Terme Tuhelj u Tuheljskim Toplicama, Terme Jezerčica u Donjoj Stubici, lječilište u Stubičkim Toplicama, dok u lječilištu u Sutinskim Toplicama¹³ nema kupanja već pet godina. Okoliš i objekti su devastirani, jer se u njih ne ulaže već godinama, iako

¹¹ Preuzeto sa stranice: <http://www.visitzagorje.hr/stranica/poznate-licnosti> (8.6.2017.)

¹² Preuzeto sa stranice: <http://www.visitzagorje.hr/post/ambroz-matija-gubec> (8.6.2017.)

¹³ Preuzeto sa stranice: <http://www.stubicketoplice.com/pages/regija/toplice-u-zagorju/> (1.6.2017.)

vlasnik Ivančica d.d., ima koncesiju do 2018. godine¹⁴. U Varaždinskoj županiji se nalaze bazeni Minerva u Varaždinskim Toplicama¹⁵.

Danas se puno ulaže u raznolikost turističke ponude kojom bi se privukao sve veći broj turista, što stranih, što domaćih gdje je važno spomenuti gastronomsku ponudu, rekreacijske programe poput biciklističkih i pješačkih staza, arheološka nalazišta, kulturni sadržaj u kojem, uz kulturne ustanove, svoj rad predstavljaju i mnoge zagorske udruge koje se bave folklorom i očuvanjem tradicijske kulture i baštine.

2.6. Poljoprivreda

Nekada su poljoprivreda i stočarstvo bile glavne djelatnosti zagorskog stanovništva, dok se danas poljoprivredom bavi sve manje Zagoraca, kao i uzgojem stoke, a rijetki su oni koji su joj se potpuno posvetili, te i žive od poljoprivredne djelatnosti. Takve obitelji imaju registrirano Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo, te svoj urod prodaju na gradskoj tržnici u gradu Zaboku i gradskim tržnicama grada Zagreba, npr. Čnomerec, Dolac, Špansko, Utrine, Dubrava, Trešnjevka i dr.

S obzirom da je Hrvatsko zagorje pretežito brežuljkasti krajolik, vinova loza je važna poljoprivredna kultura koja izuzetno dobro uspijeva i po kojoj je Hrvatsko zagorje poznato. Pod ovim podnebljem uspijevaju i mnoge druge ratarske kulture koje stanovništvo uzgaja uglavnom za svoje domaćinstvo. Zagorci su nekad uzgajali više stoke i peradi nego danas, ali svakako valja izdvojiti zagorskog purana koji je poznat u cijeloj Hrvatskoj i neizostavan je dio gastronomske ponude i božićnog blagdanskog stola.

S obzirom da u Zagorju prije nije bilo poljoprivrednih strojeva, zemlja se obrađivala ručno upotrebom različitog oruđa, ili su koristili stoku za obradu zemlje na polju. Na slici 4. su prikazani alati koje su seljaci koristili u svrhu obrađivanja zemlje, a nalaze se u muzeju *Staro selo* Kumrovec. To su: lopate i motike, zublje s tri zuba koje su se koristile za *pretepanje*¹⁶ sijena i slame, ručna pila za dvojicu, vile, ručna kosa, vinjak za cijepanje *trešća*¹⁷ koje se koristilo za *potkurivanje* ili za

¹⁴ Preuzeto sa stranice: <http://www.zagorje.com/clanak/vijesti/sutinske-toplice-hoce-li-propali-biser-ikad-postati-turisticki-raj> (1.6.2017.)

¹⁵ Preuzeto sa stranice: <http://www.minerva.hr/hr/> (1.6.2017.)

¹⁶ *Pretepanje* znači okretanje sijena i slame kako bi se brže i bolje osušilo.

¹⁷ *Trešće* su mali drveni komadi treski koje su služile za paljenje vatre.

oštrenje kolja za penjanje *bažulja*¹⁸ ili se pak od debljeg kolja radila ograda. Uz to, na slici se nalazi i volov rog u kojeg su seljaci stavljali brus za brusenje ručne kose u polju. Volov rog su seljaci špagom zavezali oko struka kako bi im brus uvijek bio pri ruci kada bi ručna kosa otupjela. Osim volovog roga koristio se i kravli rog u istu svrhu. Malena košarica se koristila za *pocjeđivanje*¹⁹ mošta nakon *drešanja grozdzja*²⁰. Zapisano prema riječima Božidara Pavlušca, r. 1961. godine iz Vižovlja.

Slika 4. Ručno oruđe (osobna arhiva)

Za oranje zemlje koristio se drveni plug koji se pričvrstio na *jarem*²¹ kojeg je nosila krava oko vrata, a isto tako su se pričvrstile i drvene brane za usitnjavanje zemlje. Na slici 5. je prikazan kovački plug na drvenoj konstrukciji za konjsku ili kravlju zapregu.

¹⁸ *Bažulj* je naziv za grah karakterističan za zagorski kraj.

¹⁹ *Pocjeđivanje* jest cijedenje.

²⁰ *Drešanje grozdzja* znači muljanje grožđa.

²¹ *Jarem* je kajkavski naziv za jaram.

Slika 5. Plug (osobna arhiva)

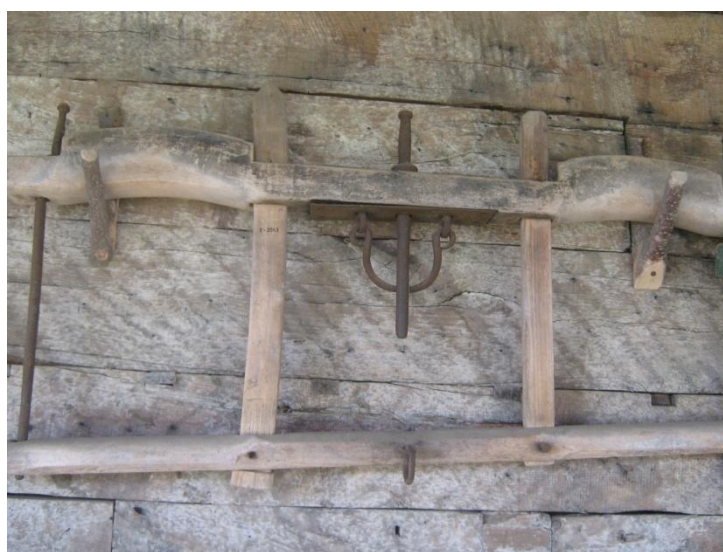
Na slici 6. je prikazan *jarem* za jednu kravu, a na slici 7. *jarem* za dvije krave koji su izloženi u muzeju *Staro selo* Kumrovec. *Jarem* se izrađivao od drveta sa željeznim kopčama čija je svrha bila ojačati *jarem* ili pričvrstiti ga. *Jarem* za jednu kravu se koristio najčešće za *nagrinjanje*²² krumpira i *koruze*²³, usitnjavanje zemlje i sisanje zato što je bila dostatna snaga jedne krave za te djelatnosti, dok se *jarem* za dvije krave koristio kada je trebala veća snaga, npr. za oranje i pričvršćivanje kola za prijevoz kukuruza ili sijena s polja. Opisano prema riječima Božidara Pavlušca iz Vižovlja.

²² *Nagrinjanje* je kajkavski naziv za nagnuti zemlju, u ovom slučaju prekrivanje krumpira zemljom.

²³ *Koruz* je kajkavski naziv za kukuruz.

Slika 6. Jarem za jednu kravu (osobna arhiva)

Slika 7. Jarem za dvije krave (osobna arhiva)

U istu svrhu kao *jarem* se koristio *ham* za konje koje su Zagorci također upregli za oranje drvenim plugom, usitnjavanje zemlje drvenim branama i sijanje kukuruza sijaćicom. *Ham* je bio mekši od *jarema* jer se on izrađivao na način da se tkanina ispunila svinjskom dlakom koja se prikupljala prilikom kolinja i potom sušila i spremala za ispunjavanje hama za konja. Opisano prema riječima Božidara Pavlušca, rođ. 1961. Za *ham* su bila pričvršćena dva kožnata remena – *vojke*, a *žvalje* su se stavljale konju na njušku i kroz *rinke* na *žvalji* su se provodile *vojke*, jedna

slijeve, a druga s desne strane. Prilikom kretanja konja seljak je mogao upravljati konjem na način da potegne desni remen kako bi konj znao da u tom smjeru mora hodati i obrnuto, ukoliko je seljak povukao lijevi remen konj se kretao ulijevo. Kada su se potegnula oba remena, konj je znao da mora stati. Vojke su se koristile za odrasle konje, a *vojčice* za mlade *ždrebiće* za priučavanje poslu. Opisano prema riječima Božidara Pavlušca, r. 1961. godine. Na slici 8. je prikazan ham koji se koristio za konje u Hrvatskom zagorju, a čuva se u muzeju *Staro selo* Kumrovec.

Slika 8. Ham za konje (osobna arhiva)

Na slici 9. prikazana je unutrašnjost štale za krave i konje koja je bogatija u odnosu na mnoge druge, a primijeti se po tome što su zidovi i pod kameni, a ne zemljani. Što zapravo i ne čudi jer se blizu nalazi kamenolom *Eko-kamen Zelenjak d.o.o.* između Kumrovca i Klanjca. Krave su se hranile u štali sjenom iz jaslji, a zagorci su sjedili na *štokrljinu* za vrijeme mužnje krave za što su koristili *žatrk*. Konj je u štali bio obično odvojen od krava drvenom pregradom. Prikazana štala je pripadala pokojnome Josipu Brozu Titu, a nalazi se u muzeju *Staro selo* Kumrovec.

Slika 9. Unutrašnjost štale (osobna arhiva)

Svinje su bile odvojene od štale i imale su svoju nastambu koja se zove *kočak*. U *kočaku* je mogla biti jedna svinja, eventualno dvije zato što su oni bili mali i svinje nisu imale dovoljno prostora. Važno je bilo da krmača bude odvojena od ostalih svinja kad se sprema na *prasenje*. *Kočak* sa slike 10. se nalazi u *Starom selu Kumrovec*.

Slika 10. Kočaki za svinje (osobna arhiva)

Zrelu *koruzu* su Zagorci spremali u drvene *koružnjake* kakvi se još mogu ponegdje vidjeti u Zagorju, jedan takav prikazan na slici 11., nalazi se u muzeju *Staro selo* Kumrovec. S obzirom da je *koružnjak* pun *koruze* i da je drvo jako staro, *koružnjak* je poduprt drvenim stupovima. Za *koružnjak* je važno da bude podignut od zemlje kako bi *koruza* u njemu uvijek bila na zraku i tako se sušila, jer u protivnom, ako je *koružnjak* na zemlji, *koruza* u njemu je bila često sklona vlazi zbog mokrog tla, pa se kvarila od pljesni.

Slika 11. Drveni *koružnjak* (osobna arhiva)

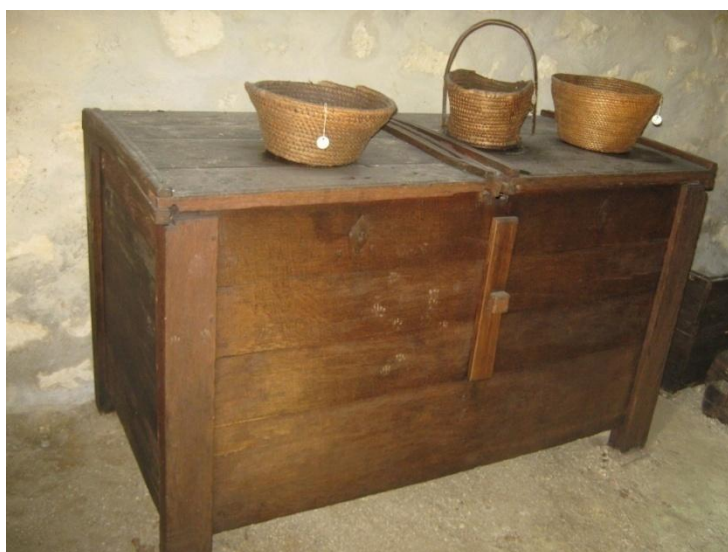
Osim drvenog *koružnjaka*, zagorci su vezali lupinu *koruze* i vješali par *koruze* na drvenu prečku na štali. Na slici 12. su prikazani ovješeni parovi *koruze* na štali Josipa Broza Tita u *Starom selu* Kumrovec. S obzirom da je štala prostrana, s jedne strane je bila štala za krave i konje, a s druge strane je bila prostorija za spremanje žita i oruđa za obradu zemlje.

U gornji dio štale se spremalo sijeno i slama. Slamu su zagorci koristili za *štrajenje* pod kravama i konjima u štali i za *štrajenje* pod svinjama u *kočaku*. Sijenom su hranili krave i konje u hladnijem dijelu godine, a tijekom ljeta su krave vodili na pašu.

Slika 12. Ovješena koruza na štali (osobna arhiva)

Zrelo žito su seljaci spremali u drvene sanduke ili škrinje, a prenosili su ga u korpama koje su prikazane na slici 13. Korpe su koristili za sisanje žita ili pak prijenos žita iz sanduka do dvorišta gdje su prosuli žito dvorištem kako bi nahranili perad. Osim toga, u korpama su prenosili i brašno za pečenje kruha. Kruh se pekao jednom tjedno, no često ga je bilo premalo za cijeli tjedan za jednu obitelj. Stoga su, ovisno o mogućnostima, žene pekle i prosti kruh, a to je bio kruh bez kvasca. Prepričala Anica Brgles, r. 1949. iz Mrzlog Polja.

Slika 13. Drveni sanduk ili škrinja za žito i korpe (osobna arhiva)

Na slici 14. prikazan je ručni mlin koji se koristio za dobivanje brašna. U sredini kamena je bila rupa u koju su se sipala zrna žita, zatim se kotač ručno okretao za dršku. *Izmljeveno* zрно se sipalo u posudu. Prepričano prema riječima Božidara Pavlušca iz Vižovlja. Ručni mlin na kamen se nalazi u kući Josipa Broza Tita u *Starom selu* u Kumrovcu.

Slika 14. Mlin na kamen (osobna arhiva)

Nakon što se zрно samljelo i zamijesilo tijesto, kruh se stavljalo peći na lopati za pečenje kruha u zidane peći. Krušna peć je prikazana na slici 15., a slikana je u kući Josipa Broza Tita u *Starom selu* u Kumrovcu.

Slika 15. Krušna peć (osobna arhiva)

2.7. Zagorska hiža

Zagorska *hiža* je autohtoni naziv za kuću karakterističnu za Hrvatsko zagorje. Zagorske *hiže* su najčešće bile prizemnice, a gradile su se od *planjki* hrastovih greda vodoravno postavljenih na temelj kamena lomljenca – *cokl*, zidne grede su se na nekoliko mjesta povezivale *klešnicama*, okomito postavljenim gredama, kako bi bile čvršće (Brezinščak Bagola i sur., 2017). Spojevi između vodoravno položenih greda s vanjske i unutarnje strane popunjavali su se mješavinom ilovače, pljeve i balege (Brezinščak Bagola i sur., 2017, str. 937). Krovovi su bili prekriveni raženom slamom, a podovi unutrašnjosti *hiže* su bili zemljani ili su se na zemlju slagale poprečne daske. Vanjska i unutarnja strana zidova *hiže* se krečila vapnenim mlijekom, mješavinom gašena vapna i vode u koju se dodavala modra ili zelena galica, pa su *hiže* imale fasade u tonovima plave i zelene boje (Brezinščak Bagola i sur., 2017). Danas u takvim *hižama* živi tek rijetko staro stanovništvo s iznimkom crijepnog krova, odnosno, većinom su takve *hiže* prenamijenjene u zagorske kleti koje se najčešće mogu vidjeti po zagorskim brjegovima. Očuvane starinske zagorske *hiže* se nalaze u muzeju *Staro selo* Kumrovec, koje se s razlogom naziva i *Etno-selo* Kumrovec zato što se u njemu čuva veliki dio kulturne baštine toga kraja. Većina zagorskih *hiži* u *Etno-selu* Kumrovec imaju dvojna vrata, s prednje i stražnje strane zbog ljetnog hlađenja i provjetravanja. Na slici 16. je prikazana očuvana zagorska *hiža* sa slamnatim krovom, obnovljenim dimnjakom i *ganjkom*, malim balkonom

(Brezinščak Bagola i sur., 2017)., te drvena ograda kakva je nekad bila u Hrvatskom zagorju. Kuća se nalazi u *Etno-selu* Kumrovec.

Slika 16. Hiža sa slamnatim krovom i ganjkom (osobna arhiva)

Danas u starinskim drvenim *hižama* sa crijepnim krovom živi rijetko staro stanovništvo u čijoj se blizini nalazi staja sa životinjama i sjenom, još je veća rijetkost vidjeti bunar u blizini takvih *hiža* zato što su seljaci nekada odlazili po vodu u susjedna sela i nisu imali mogućnosti imati vlastiti bunar, a kamoli se priključiti na vodoopskrbnu mrežu. Primjer takve *hiže* nalazi se na 17. slici. *Hiža* se nalazi na brijegu u selu Domahovo u općini Veliko Trgovišće. Kao što se primijeti i na slici, *hiža* se nalazi u šumarku, bez ograde kao i nekada, a prilaz do nje je nerazvrstana cesta.

Slika 17. Obiteljska drvena hiža u Domahovom (osobna arhiva)

Unutrašnjost *hiže* se sastojala od nekoliko prostorija. Ulazilo se u *lojpu*, mali hodnik, tj. pretprostor, odakle se moglo drvenim ljestvama ili stubama na *dilje*, potkrovlje, odnosno tavan. U produžetku *lojpe* se nalazila *črna kuhja* ili kuhinja, a s lijeve i desne strane *hiža* i *štiblica*. *Štiblica* je manja soba u kojoj se samo prespavalo, a koja se zimi najčešće nije grijala. *Hiža* je bila najveća prostorija i u njoj se svakodnevno okupljala obitelj uz objede i ondje provodila vrijeme, pa se u toj prostoriji nalazio veći dio krušne peći koja je imala svoje ložište u kuhinji, radi spravljanja hrane, dok je zidani dio peći bio smješten u *hiži* i služio za zagrijavanje prostora (Brezinščak Bagola i sur., 2017). U *hiži* se, uz zidanu peć na drva, nalazio i namještaj, obično je to bio drveni stol, kutna klupa i nekoliko stolaca, krevet, *gredenc*, tj. kuhinjski ormar (Brezinščak Bagola i sur., 2017), te drvena škrinja za posteljinu ili drvena *ladičarka* za spremanje posteljine. Drvene škrinje za posteljinu ili drvene *ladičarke* su često bile smještene i u *štiblici* uz krevete. Primjer unutrašnjosti zagorske *hiže* prikazan je na slici 18., a nalazi se u *hiži* u muzeju *Etnoselo* Kumrovec. Na zidovima *hiže* nalazili su se *kipeci*, svete slike, a u kutu iznad kutne klupe raspelo, koje se u nekim dijelovima Zagorja ukrašavalo vijencem cvijeća od krep-papira (Brezinščak Bagola i sur., 2017, str. 938).

Djeca su odrastala uz veoma zaposlenu majku koja ih je nosila u kolijevci, često premaloj, za vrijeme dnevnog rada na polje. Kasnije su djeca dugo ležala u većoj kolijevci opskrbljenoj odljevom za tjelesne tekućine, a učilo se stajati i hodati priprostima pomagalima (Vitez i Muraj, 2001).

Slika 18. Unutrašnjost zagorske hiše (osobna arhiva)

2.8. Odjeća zagorskog stanovništva

S obzirom da je Zagorje ruralno područje, prevladava seljačko stanovništvo koje je svoje dane provodilo radeći u polju. Stoga su seljaci imali svoju radnu odjeću, najčešće tkanu od konoplje i lana. Radnu odjeću su Zagorci nazivali radna oprava i nju su najčešće nosili s obzirom da se zagorsko stanovništvo od davnina bavilo pretežito poljoprivredom. Osim za rad u polju, radnu opravu su nosili i kod kuće, svakodnevno hraneći i napajajući životinje koje su posjedovali u svome domaćinstvu. Za svečanije prigode, blagdane i svečanosti Zagorci su nosili zagorsku narodnu nošnju kakva je prikazana na slici 19.

Dijelovi muške nošnje su *gače*, bijele hlače širokih nogavica dugih do gležnja, *rubaca*, bijela košulja koja se nosila poviše hlača, a oko pasa se opasivao kožni remen. Na košulju se oblačio *lajbec*, prsluk koji je sezao do struka, izrađen od sukna tamnoplave ili crne boje. Muškarcima su na glavi nosili *škrlak*, šešir od tvorničkog pusta, a na nogama su najčešće nosili *škornje*, čizme (Brezinščak Bagola i sur., 2017).

Dijelovi ženske narodne nošnje su: podsuknja, *opleček*, haljina (nošnja), *fertun*, remen, *kraluš* ili *klaruš*, naziv ovisi od sela do sela, broš, čarape i cipele. Zapisano prema riječima Petre Jožinec, r. 1993. iz sela Samci u općini Gornja Stubica.

Dječja narodna nošnja naziva se *robačica* ili *rubočica*, ovisi od sela do sela, što u prijevodu znači košuljica, ili *rubuća* koja označava košulju. Ponegdje u Zagorju *rubućom* zovu i haljinu, pa tako *rubočica* znači mala haljina. Zapisano prema riječima Ive Cvetko, r. 1976. iz Zagreba.

Slika 19. Zagorska narodna nošnja

(<http://www.pregrada.info/list/zastitimo-nosnju-kao-nase-kulturno-narodno-bлаго/>,
preuzeto 7.6.2017.)

Tkaninu su dobivali uzgojem konoplje, najčešće uz potoke ili druga vlažna močvarna područja, koju su nakon branja sušili i raščešljavali četkom u niti *kudelje*. Na 20. slici je prikazana četka koja se koristila za češljanje *kudelje*. Nakon što se *kudelja* raščešljala trebalo ju je uvijati i tako je nastajala nit *preje*. Niti *preje* su se slagale u tkalački stan što je bio dugotrajan proces dobivanja tkanine. Osim za odjeću nit *preje* se koristila i za izradu špaga i užeta, na principu uvijanja po tri niti za špagu, a po devet špaga za užu. Cijeli ovaj proces dobivanja tkanine od konoplje i užeta prepričao je Božidar Pavlušec iz sela Vižovlje u općini Veliko Trgovišće, rođen 1961. godine.

Slika 20. Četka za raščešljavanje *kudjelje* (osobna arhiva)

2.9. Manifestacije Hrvatskog zagorja

Diljem Hrvatskog zagorja obilježavaju se različite manifestacije kroz godinu. Mnoga mjesta, gradovi i općine, imaju neku svoju manifestaciju po kojoj su poznata i van granica Hrvatskog zagorja. Manifestacije nude za svakoga ponešto, pa tako svoju znatiželju mogu zadovoljiti posjetitelji na onim manifestacijama za kojima pokažu poseban interes tako da se uključe u sam proces manifestacije ili pak mogu biti samo promatrači i na taj način uzeti uspomenu na taj događaj. Neke od manifestacija su: *Babičini kolači*, *Ljeto u dvorcu Oršić* (Gornja Stubica), *Tak se negda pri nami delale* (Gotalovec-Budinščina), *Janine* (Lobor), *Tjedan kulture, zabave i športa Sveti Križ Začretje*, *Kup Rudolfa Perešina* (Gornja Stubica), *100% Zagorsko*, *Zagorski gospodarski zbor* (Krapina), *Branje kuruze i lupitva* (Gornja Stubica), *Jesen u Zagorju – branje grojzdja* (Pregrada), *Dani kajkavske riječi Zlatar*, *Jesen u Zagorju – zahvala jeseni u Klanjcu*, *Zagorska svadba* (Kumrovec)²⁴, festival *Igrajte nam mužikaši* (Bedekovčina)²⁵.

²⁴ Podatak preuzet sa stranice: <http://www.visitzagorje.hr/events#> (8.6.2017.)

²⁵ Podatak preuzet sa stranice: <http://kajscena.hr/category/igrajte-nam-muzikasi/> (8.6.2017.)

2.9.1. Zagorska svadba

Manifestacija cjelokupnog prikaza zagorske svadbe kumrovečkog kraja moguće je vidjeti u *Starom selu* Kumrovec (od prošnje mladenke, zaruka, vjenčanja do skidanja *venčeca*, tj. trenutka kad mladenka postaje mladom ženom²⁶, *mačkure*, *jutarnjica* i svadbena veselje uz narodna jela²⁷). Nekada su na svadbama svirali tamburaši ili *plehari*, tj. limena glazba koja je svirala, osim po svadbama, i na sprovodima. Jedan od najpoznatijih sastava limene glazbe u Hrvatskom zagorju je *Limena glazba Mrzlo Polje* osnovana 1937. godine u istoimenom selu. Članovi *Limene glazbe Mrzlo Polje* su od osnutka svirali na svadbama, pučkim zabavama, proštenjima, vatrogasnim zabavama, manifestacijama, festivalima, rođendanima, imendanima, sprovodima i raznim drugim događanjima diljem Hrvatskog zagorja, Republike Hrvatske i Slovenije. Svirali su i po nekoliko dana na svadbama i time napravili pravi *štimung*²⁸. Jedan od njihovih zapaženijih nastupa u povijesti je nastup na festivalu *Igrajte nam mužikaši* 1970. godine gdje su izveli pjesme *Jedne mi lepe proletne noći*, *Ispod lipe*, *Koračnica (Pozdrav Zagorju)*²⁹. Na slici 21. je prikazan nastup *Limene glazbe Mrzlo Polje* na festivalu *Igrajte nam mužikaši* 1970. godine u Bedekovčini.

²⁶ Podatak preuzet sa stranice: <http://www.visitzagorje.hr/post/zagorska-svadba> (8.6.2017.)

²⁷ Podatak preuzet sa stranice: <http://www.kumrovec.hr/zagorska-svadba/> (8.6.2017.)

²⁸ Štimung (njem.) znači ugođaj, raspoloženje. (<http://www.hrleksikon.info/definicija/stimung.html>, (9.6.2017.)

²⁹ Preuzeto sa stranice: <https://www.muzikasi.eu/igrajte%20nam%20muzikasi/68inm78.htm> (9.6.2017.)

Slika 21. Limena glazba Mrzlo Polje na festivalu Igrajte nam muzikaši 1970. godine u Bedekovčini

(<https://www.muzikasi.eu/igrajte%20nam%20muzikasi/68inm78.htm>, preuzeto:

9.6.2017.)

Svadbe su trajale po tjedan dana od pripreme, spremanja kolača i hrane, zaruka, vjenčanja do svadbenog veselja. Mladoženja je zajedno sa svatovima i kumom išao pješke po mladenku, a potom su svi zajedno išli pješke u crkvu na vjenčanje. Nakon vjenčanja je bilo svadbeno veselje koje se održavalo ili doma ili u obližnjem društvenom ili vatrogasnom domu. Na slici 22. prikazano je svadbeno veselje kakvo se organiziralo nekad doma, tj. u zagorskoj *hiži*, a koja se nalazi u *Etno-selu* Kumrovec.

Slika 22. Zagorska svadba (osobna arhiva)

2.10. Zagorski cug

Zagorski cug je lokalizam za vlak što povezuje Zagorje sa Zagrebom. Taj termin je uvriježen u narodu već nakon Prvog svjetskog rata, kada se ubrzano razvijala zagrebačka industrija, te su tada znatan udio u radnoj snazi činili radnici iz Zagorja koji su svakoga jutra putovali vlakom u Zagreb, a poslijepodne se vraćali natrag. *Zagorskim cugom* su putovali i zagorski učenici zagrebačkih škola kao i *kumice*, prodavačice iz Zagorja koje su u košarama nosile domaće proizvode (*sira, putra, vrhnja, mleka, jajec i krumpira*, stih iz pjesme *Lepe ti je Zagorje zelene*) na zagrebačke tržnice. Vlakom se putovalo i u obrnutome smjeru, iz Zagreba u Zagorje, kao na primjer, na izlet i kupanje u Stubičke Toplice (Brezinščak Bagola i sur., 2017).

U Zagorju i o Zagorju su nastale mnoge popijevke koje su uglazbljene. Mnoge od tih pjesama su predstavljene publici na festivalu *Igrajte nam mužikaši* koja se održava svake godine na Bedekovčanskim jezerima, tzv. Bajerima u Bedekovčini, ali i na mnogim drugim pučkim veselicama. Kako Hrvatskim zagorjem prolazi željeznička pruga Zagreb – Varaždin, a vlak staje na svakoj stanici i *zafučka*, nastala je pjesma posvećena upravo *zagorskom cugu* u praiizvedbi ansambla *Dečki 'z bregov*, snimljena na istoimenom albumu 1986. godine, a tekst i glazbu napisao je Mihael Cvrk. Iste godine je Televizija Zagreb snimila dokumentarni film istoimenog naziva

po scenariju Jure Orlovca. Deset godina ranije, 1976., na *Festivalu kajkavske popevke* u Krapini Vera Svoboda je izvela pjesmu *Zagorski cug*, koju je skladao Julije Njikoš, a stihove je napisao Zlatko Crnec (Brezinščak Bagola i sur., 2017). Na slici 23. je prikazana omotna stranica albuma *Zagorski cug* izdanog 10.05.1986. godine³⁰. Tekst pjesme *Zagorski cug* nalazi se u prilogu diplomskog rada.

Za Zagorje je specifična *oberkrainer glazba* koju je opisao Stjepan Hanžek 2012. godine.

Oberkrainer glazba u sebi sadrži 'štih' alpskog podneblja. To su uglavnom polke i valceri. Koriste se trube, klarineti, harmonika, bariton i gitara. Rasprostranjena je u jednom djelu Njemačke, Švicarske, Italije, Austrije i Slovenije. U Hrvatskoj, osim u Zagorju, rasprostranjena je u Istri i Gorskom Kotaru (Hanžek, 2012).

Slika 23. Album *Zagorski cug* ansambla *Dečki 'z bregov*

(<https://www.muzikasi.eu/Zagorje/dzbregov.html>, preuzeto 9.6.2017.)

2.11. Zagorska glazba i glazbala

Na području Hrvatskog zagorja nastala je glazba koja se temelji na spoju različitih susjednih kultura sa starijim domaćim slojem, pri čemu je srednjoeuropski utjecaj presudan. Prema arhivskim izvorima, svjetovno i crkveno stvaralaštvo se temelji na tradicijskoj baštini, što dokazuju pjesmarice religioznog ili svjetovno-religioznog sadržaja (Brezinščak Bagola i sur., 2017).

³⁰ Podatak preuzet sa stranice: <https://www.muzikasi.eu/Zagorje/dzbregov.html> (9.6.2017.)

Najstarije pjesmarice sadržavaju zapise pjesničkih predložaka, dok se melodija prenosila usmenim putem i nije bila zapisivana, osim oznake »ad notam« koja je bila dovoljna da se uputi na glazbu, uglavnom strofnu, identičnu za svaku novu kiticu pjesme (Brezinščak Bagola i sur., 2017, str. 234).

Tradicijska glazba Hrvatskog zagorja se tumači i određuje različito. Struka se poziva na izvore i zapise melografa i etnomuzikologa koji već u XIX. st. ističu slojevitost i šarolikost glazbe koju lokalno stanovništvo naziva *domaćom*, što je vidljivo u zbirci *Južno-slovenske narodne popievke* Franje Kuhača (Brezinščak Bagola i sur., 2017). Najopsežniju studiju o zagorskoj tradicijskoj glazbi sastavio je Vinko Žganec polovicom XX. st. te je objavio u tri dijela: *Napjevi* (1950), *Tekstovi* (1952) i *Uvodna muzikološka studija* (1971). Sve te studije, ali i one kasnije potvrđuju da tradicijsku glazbu Hrvatskog zagorja odlikuje dijatonika (Brezinščak Bagola i sur., 2017). Dijatonika je tonski sustav s prevlašću cjelostepenih nad polustepenim intervalima (Čapo Žmegač, Muraj, Vitez, Grbić, Belaj, 1998).

Uz jednoglasno pjevanje, u većem je dijelu Zagorja razvijeno i dvoglasje, pri čemu su pomaci dionica obično usporedni i u tercama, a ponegdje i troglasje, koji se dodaje kao treći, najdublji glas, a koji prati temeljne tonove triju glavnih harmonija. Dvoglasni napjevi završavaju na tonici, unisono, a neki obredni završavaju velikom tercom iznad tonike. Solistički repertoar je obuhvaćao pripovjedne pjesme, uspavanke, naricaljke, te putničke i pastirske pjesme u kojima je ključnu ulogu imao ritam riječi, tj. tekst pjesme i doživljaj izvođača. Pjesme su se izvodile u većim ili manjim skupinama gdje je jedan pjevač započinjao pjevanje, a ostali su se pridružili u karakterističnom suzvučju, što je bilo točno utvrđeno lokalnom predajom. Pjevalo se prirodno, a često je bilo i sklizanje s tona na ton. Sve pjesme su imale određene funkcije u životnim i godišnjim običajima, a posebno je istaknuto pjevanje u božićno doba i tijekom svadbenih običaja (Brezinščak Bagola i sur., 2017).

Tradicijskim glazbalima se nazivaju glazbala koja je stanovništvo prihvatilo kao svoja, a na kojima su se izvodili domaći napjevi, bilo da su to proizvodi kućne radinosti, seoskih majstora ili tvornica. Različita tradicijska glazbala u Hrvatskom zagorju su rezultat nejednakog kulturnog nasljeđa i utjecaja susjednih regija (Brezinščak Bagola i sur., 2017). Neka glazbala su izrađivala i sama djeca od različitog materijala kojeg su pronašli u prirodi, kao na primjer, zviždaljke od grančica bazge, *klepetaljke* ili *guslica* od kukuruzovine, a sviralo se i na travku ili list koji se umetnuo među prste i u kojeg se puhalo. Starija djeca i mladi su kratili

vrijeme na ispaši svirajući solistička glazbala, koja su dijelom izrađivali sami ili su ih kupovali od lokalnih majstora. Gotovo sva ta glazbala služila su za kraćenje vremena sviranjem omiljenih melodija, ali se na njima mogla pokazati i osobna kreativnost i muzikalnost, međutim, njihovu su funkciju ponekad preuzimala i kupljena glazbala poput usne harmonike ili pak dijatonske harmonike koja je mogla zamijeniti i čitav sastav. Različite domaće plesove, od kojih su najznačajniji valceri i *polke* za ovo podneblje, pratili su prilikom privatnih i društvenih događanja *mužikaši*, tamburaši, gudači ili puhači (Brezinščak Bagola i sur., 2017). O dječjim drvenim glazbalima bit će više riječi kasnije u poglavlju drvenih tradicijskih igračaka, koja se i danas izrađuju u najrazličitijim oblicima, a čime se bave obrti za proizvodnju dječjih igračaka.

2.12. Kućna radinost

Kako nekad nije bilo obrta ni radionica, ljudi su se kod kuće bavili različitim aktivnostima i izrađivali razno razne predmete u različite namjene, te su u tome pokazali svoju vještinu, kreativnost i nadarenost. Čapo Žmegač zajedno sa svojim suradnicima navodi da etnografski zapisi s početka 20. stoljeća kazuju da su seljani prepoznavali posebno nadarene pojedince i divili se njihovu umijeću te od njih nabavljali dio inventara svojega kućanstva (1998). Nadalje navode da su neki od njih po narudžbi izrađivali seoske kućne oltare, dječje igračke ili različite svetačke likove za lokalnu crkvu ili kapelu te raspela koja su se zatim postavljala na otvorenom, najčešće na raskrižjima putova (Čapo Žmegač i sur., 1998), kao na slici 24.

Slika 24. Kip trpećeg Isusa u Vižovlju (<http://www.veliko-trgovisce.hr/kultura.htm>, 10.6.2017.)

2.13. Tradicijski obrti

U mnogim slučajevima su se iz kućnih radinosti razvili današnji tradicijski obrti, koji su nekad bili zadruge. Tradicijski obrti Hrvatskog zagorja su lončarstvo, medičarstvo, svjećarstvo, kovaštvo, kožarstvo i proizvodnja drvenih igračkaka. Danas takvi obrti postoje uglavnom u okolici Marije Bistrice i u nekim drugim mjestima Hrvatskog zagorja. Obrt se najčešće nasljeđuje i ostaje u obitelji. Pojedinci su učili zanat kod određenog majstora, pa su nakon nekoliko godina rada i stečenog znanja odlučili raditi samostalno (Brezinščak Bagola i sur., 2017). Nekolicina majstora tradicijskih obrta prezentira svoje umijeće na radionicama u muzeju *Staro selo* Kumrovec, uglavnom tijekom ljetne turističke sezone, ali i na drugim organiziranim radionicama.

2.13.1. Lončarstvo

Lončarstvo je umijeće izradbe posuda i sličnih predmeta od gline, i to masnije koja se još naziva *gnjila*, a koja se kopala do dubine od 5 m u sušnim razdobljima, vozila doma na *gnjilnjak*, posebno mjesto u dvorištu na otvorenome i pokrivala se najlonom. Glina se ostavljala tako da prezimi zato što je bila pogodnija za obradu. Najprije su lončari obrađivali iskopanu glinu, tj. *ščinjali gnjilu*, odnosno priređivali ili čistili od nečistoća, krupnijeg kamena i pijeska. Danas lončari kupuju već pripremljenu visokokvalitetnu glinu spremnu za korištenje. Proizvodi se izrađuju na *kolombaru*, nožnom lončarskom kolu koji se sastoji od *rušta*, drvenih nogara na kojima je daska za pribor kojim se majstor služi pri poslu i od sjedala za lončara. U sredini nogara je *štanga*, osovina na ležajevima. Na donjem dijelu *štange* se nalazi veliko drveno kolo pomoću kojeg lončar nogom pokreće osovinu, a na gornjem dijelu osovine je pričvršćena manja drvena i okrugla ploča, *šajba*, na koju se stavlja glina pripremljena za modeliranje. Lončar rukom modelira posudu tako da nogom okreće donji dio kola koji preko osovine okreće i gornji dio, tj. *šajbu* na kojoj se nalazi glina za modeliranje posude. Za oblikovanje i ukrašavanje posude, lončar koristi različite alate. Glatki komad kože služi za dobivanje tankih stijenki, *špriklja* je komad drveta trokutastog oblika kojim se gladi i ravna veća površina, *prepikač* je komadić šiljatog drveta kojim se buše rupice, *pemzlin* je kist kojim se oslikava, *štučkica* je posuda s bojom i cjevčicom guščjeg pera i *šiglin* je drveni podmetač u

obliku noža (Brezinščak Bagola i sur., 2017). Na slici 25. je prikazan *kolombar* gospodina Ivana Kovačića, lončara iz Globočeca koji je prezentirao izradu glinenih proizvoda na 5. *Malom dječjem sejmu* u organizaciji Društva *Naša djeca* Veliko Trgovišće u dvorištu Dječjeg vrtića *Rožica* u Velikom Trgovišću, 27. svibnja 2017. godine.

Slika 25. Prezentacija izrade lončarskih proizvoda na 5. Malom dječjem sejmu u Velikom Trgovišću (osobna arhiva)

Pojedini predmeti su se prije pečenja *engobirali*, tj. polijevali *bajsom*, bijelom bojom dobivenom miješanjem vode i bijele gline iz Bedekovčine koja se prije uporabe mljela u žrvnju zbog grudica. Gotovi proizvodi su se sušili nekoliko dana na zraku ili u zatvorenim suhim prostorijama. Nakon sušenja je slijedio postupak pečenja. Paljenje proizvoda ili *žganje* odvijalo se u lončarskim pećima na drva koje su se gradile u dvorištima, vrtovima ili voćnjacima i najčešće su bile zajedničke za više lončara. Proizvodi se moraju peći kako bi očvrsnuli i bili manje lomljivi, a pekli su se dva puta. Prvi puta 4-5 sati na temperaturi 500-700°C, a nakon hlađenja predmeti su se mogli *pocakljivali* ili glazirali kako bi predmeti dobili čvrstoću i

nepropusnost. Nekad se koristila olovna glazura koja je danas zabranjena zbog štetnosti, pa se koristi *frita*, tj. kupovna bijela smjesa u zrnju. Nakon glaziranja proizvodi se peku drugi puta, ali na temperaturi od 1200°C. Posude mogu biti *pocakljene* i samo s unutarnje strane, te se u njima može držati tekućina, primjerice, čupovi, lonci za mlijeko, tanjuri. Na slici 26. je prikazan *pocakljen* glineni čup s obje strane, suvenir Marije Bistrice.

Slika 26. Pocakljeni glineni čup (osobna arhiva)

Dvostruko *pocakljene* posude su: zdjele, lonci, *bidre* – duboke duguljaste posude za pečenje kolača, *protfani* – duboke četvrtaste posude za pečenje kolača ili mesa u pećnici, *maslenke* – posude za izradbu maslaca, vrčevi, *kuglovnjače*, okrugle duboke posude za pečenje kolača – *kuglofa*, *štuce* – posude za spremanje tekućine i *cvetnjaki* – lonci za cvijeće. *Nepocakljene* posude su: *bonja* – velika trbušasta posuda uskog vrata s ručkom koja je služila za čuvanje sjemenki i sipke hrane, *kuhač* – trbušasti lonac za kuhanje i pečenje na otvorenom ognjištu i *srabljivec* – manji vrč za vino. Od ostalih predmeta, danas se još proizvode *kahle*, keramičke pločice za zidanje sobnih peći, lonci, vaze, posude za zalijevanje cvijeća i dječje igračke *fućkalice*, a najpoznatiji su *žlaburači* – ptičice na vodu i *okarine* – svirale duguljastog oblika (Brezinščak Bagola i sur., 2017). *Žlaburači* postoje u različitim veličinama, a ovisno o tome ima li vode u njemu ili ne, ali i o količini vode, puhanjem u njihove otvore nastaju zvukovi poput biglisanja slavuja, kanarinca ili drugih ptica pjevica (Jurišić i sur., 2009). Najpoznatija mjesta lončarskog obrta su okolica Ivanca

(Jerovec, Bedenec, i Dubravec) i Globočec kraj Marije Bistrice (Brezinščak Bagola i sur., 2017). Na slici 27. je prikazana dječja igračka *fućkalica*, ptičica na vodu, poznata i pod nazivom *žlaburač*.

Slika 27. *Žlaburač* (osobna arhiva)

2.13.2. Medičarstvo i svjećarstvo

Medičarstvo i svjećarstvo su tradicijski obrti za izradbu proizvoda od tijesta i voska. Često su bili, ali i ostali povezani u jedinstven obrt jer njihov poslovni uspjeh ovisi o crkvenim blagdanima i broju vjernika koji posjećuju prošteništa. Glavni proizvodi svjećara i medičara su bili bijeljeni pčelinji vosak, voštanice, medeni kolači i pića od meda (Brezinščak Bagola, 2017). Na slici 28. je prikazan štand u kući medičarskog i svjećarskog obrta u *Etno-selu* Kumrovec.

Slika 28. Štand medičarskog i svjećarskog obrta (osobna arhiva)

Veselo proštenjsko ozračje već godinama stvaraju medičarski proizvodi, od kojih su najpoznatija licitarska srca, bebe, konjići, medenjaci i krunice. Proizvodi se dijele na jestive (licitari, medenjaci, krunice – ogrlice od tijesta s križićem, bomboni), pića (gviric i medica), a ovisno o tehnici izrade, brojni su i raznovrsni njihovi okusi, te na proizvode od voska ili parafina (svijeće, zagovori) (Vitez i Muraj, 2001).

S obzirom na trajanje, vosak je često služio kao sredstvo razmjene, a koristio se i za izradu svijeća, ali i za izradu *votiva* (Vitez i Muraj, 2001), zavjetnih darova. Voštane zagovore danas izrađuju još samo medičari u prošteništima gdje je vjernicima poznato njihovo značenje i gdje su ih prinosili na oltar pojedinom svetcu ili Majci Božjoj s molbom da im pomogne ili u znak zahvalnosti za uslišanu molitvu. Zagovor je napravljen od voska ili parafina, bez stijenja, što znači da ne može gorjeti, a može imati oblik neke domaće životinje (kokoši, krave, konja, svinje), ženskog ili muškog tijela ili dijelova tijela (ruka, noga, oči), a može imati i oblik velike kružnice (protiv glavobolje), međutim, zagovori mogu biti i u obliku kuće, automobila ili nekog drugog predmeta (Brezinščak Bagola i sur., 2017). Na slici 29. su prikazani voštani zagovori u kalupu iz medičarsko-svjećarske kuće u *Etno-selu* Kumrovec.

Slika 29. Voštani zagovori (osobna arhiva)

Medičari izrađuju proizvode od tijesta i voska, *gvirc* i *medicu* – pića od meda. Njihov osnovni sastojak je vrcani med i voda. U *gvirc* se dodaje hmelj koji služi kao konzervans, a daje malo gorak okus, dok je *medica* slađa. Osim toga, smjesa za *gvirc* se mora i kuhati, a potom pretakati u bačve gdje se ostavlja da odstoji nekoliko mjeseci, uz povremeno miješanje, dok se *medica* ne kuha i ne treba dodatnih sastojaka (Brezinščak Bagola i sur., 2017). U današnje vrijeme mladenci na svojim vjenčanjima često poklanjaju medicu uz zahvalnicu gostima kao znak zahvalnosti što su prisustvovali vjenčanju i uveličali svadbeni trenutak. Primjer takvog poklona u znak zahvale je prikazan na slici 30.

Slika 30. Medica (osobna arhiva)

Osnovni i najvažniji proizvod svih medičara su licitari. Njihov postupak izradbe i osnovni sastojci su isti kod svih medičara: med, šećer, voda, jaja, brašno (pšenično glatko) i salakalij (licitarski kvasac – amonijak bikarbonat). Svaki medičar ima svoje predloške i način *cifranja* – ukrašavanja. Postupak izradbe licitara zahtijeva vještinu, brzinu i kreativnost majstora, koji koriste raznovrsne alate za izradbu. Nakon dugotrajnog oblikovanja, pečenja, sušenja i nanošenja osnovne boje na licitare, slijedi najzahtjevniji postupak, a to je ukrašavanje, gdje posebno do izražaja dolazi vještina pojedinoga majstora. Postoje raznovrsni motivi licitara, ali najpoznatije je licitarsko srce koje je gotovo uvijek obojeno u crveno, s ružičastim i žutim cvjetovima i listovima te su obrubljena bijelom bojom. U sredini je najčešće zrcalo, a ispod *verzli* – tekst ili stihovi s određenom porukom (Brezinščak Bagola i sur., 2017). Licitarsko srce je oduvijek bilo simbol ljubavi i poštovanja, posebno izraz ljubavi između mladića i djevojke (Jurišić i sur., 2009). Na slici 31. je prikazano licitarsko srce iz Marije Bistrice.

Slika 31. Licitarsko srce (osobna arhiva)

Medičarsko-svječarskim obrtom u Hrvatskom zagorju se najdulje bavi obitelj Zozolly u Mariji Bistrici uz nekoliko drugih obiteljskih obrtnika, međutim, ovaj obrt postoji i u selima: Sveti Matej, Podgori Bistričkoj, Bedenici, Klenovniku i Varaždinu. Zahvaljujući ovim majstorima, ovaj prepoznatljivi proizvod je postao jednim od simbola nacionalnoga identiteta i uvršten je na UNESCO-ovu

Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2010. godine (Brezinščak Bagola i sur., 2017).

2.13.3. Kovački obrt

Kovački obrt je jedan od najstarijih obrta u Hrvatskom zagorju koji je također bio obiteljski i prenosio se s koljena na koljeno, odnosno, nasljeđivao se s oca na sina. Kovački obrt se bavi oblikovanjem metala u toplom (užarenom), polutoplom ili hladnom stanju. Metal se kuje ručno, udarcima čekića na nakovnju, ili strojno, udarcima bata. Kovači su izrađivali sve vrste poljoprivrednih alata, ali i kovane dijelove za prijevozna sredstva. Kovači su se razlikovali po tome što su neki bili majstori kovači, a drugi majstori kovači potkivači. I jedni i drugi su izrađivali metalne dijelove za kola, međutim, samo su potkivači potkivali konje. Takav registrirani obrt danas ima samo gospodin Ivan Šiltić iz Globočeca kraj Marije Bistrice. Mladi izučeni majstori kovači se ne bave više klasičnim kovačkim obrtom, već su se prilagodili potrebama vremena, pa stoga izrađuju ograde, stolice, stolčiče, okvire za ogledala, vrata i sl. Takvi obrti postoje u Bedekovčini, Petrovskom, Zagorskim Selima, Svetom Križu Začretju, Krušljevom Selu i Donjoj Stubici (Brezinščak Bagola i sur., 2017). Na 32. slici je prikazana radionica kovačkog obrta u *Etno-selu* Kumrovec.

Slika 32. Kovački obrt (osebna arhiva)

2.13.4. Kožarstvo

Kožarstvo je djelatnost koja se bavi preradom kože za izradbu gotovih proizvoda. Kožarski obrt se u prošlosti podijelio na nekoliko grana. Kožar je naziv koji se zadržao uglavnom za štavitelje kožne sirovine koji su proizvodili različite vrste gotovih koža, postolari i čizmari su se specijalizirali za izradbu obuće od gotove kože, remenari su izrađivali različite vrste kožnoga remenja, a sedlari su izrađivali sedla i cjelokupnu opremu za konje i ostale zaprežne životinje, dok su krznari specijalizirano proizvodili i izrađivali odjevne i druge predmete od krzna divljih životinja. Ovom djelatnošću su se bavili isključivo muškarci. Kožarstvom se danas bave u Oroslavju i Dubrovčanu (Brezinščak Bagola i sur., 2017). Na slici 33. je prikazana kožarska radionica u *Etno-selu* Kumrovec.

Slika 33. Kožarska radionica u *Etno-selu* Kumrovec (osobna arhiva)

3. TRADICIJA

Pojam tradicije označava prenošenje znanja, spoznaja, vjerovanja, legendi, običaja, kulturnih vrijednosti s generacije na generaciju, iz jedne epohe u drugu, bilo usmenom ili pismenom predajom, te odgojem. Nadalje, tradicija označava dugotrajno uspostavljen način mišljenja kao i ustaljene običaje preuzete iz ranijih razdoblja (Matasović i Jojić, 2002, str. 1341).

„Naime, kao što kultura nije upisana u genetski kod čovjeka, tako nije niti u svakoj generaciji izmišljena: u procesu *tradiranja* (prenošenja) kulture s naraštaja na naraštaj pojedinac uči modele ponašanja i mišljenja koje nudi određena kultura“ (Čapo Žmegač i sur., 1998, str. 17).

Čapo Žmegač u knjizi *Etnografija: svagban i blagdan hrvatskog puka* navodi da kultura uključuje *sustave mišljenja* (vrednota, znanja i vjerovanja) po kojima ljudi žive i ponašaju se, zatim *sustave konkretnih ponašanja* i djelovanja u društvu te sve *proizvode ljudske djelatnosti* (sva materijalna dobra) (1998, str. 15). U *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* kultura je opisana kao ukupnost materijalnih i duhovnih dobara, etičkih i društvenih vrijednosti, što ih je stvorilo čovječanstvo, te kao ukupnost obrazovanja, znanja, vještina, etičkih i socijalnih osjećaja, društvenog ophođenja i ponašanja nekog pojedinca u odnosu prema drugome (2002, str. 643).

Običaji su usko vezani uz pojam tradicije, pa valja i njih pobliže objasniti. Hranjec u svojoj knjizi *Zipka vu horvatskom cvetnjaku* opisuje običaje kao norme ponašanja, kodeks u određenoj sredini ljudi, iskustvo i tradicijsko dobro (1997, str. 97), te da se s vremenom mijenjaju, pa su stoga podložni preoblikovanjima (1997, str. 98). Dok u knjizi *Međimurski narodni običaji* navodi narodni običaj (kajkavski *navade*) kao život koji se odvija u tradicijskim okvirima koji za određenu zajednicu nije samo forma nego ima svoje značenje (2011). U *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* običaj je definiran kao način života, rada, ponašanja itd. koji se ustalio u nekoj zajednici i koji se kao takav poštuje i prenosi s naraštaja na naraštaj, odnosno kao navika ili postupak koji se nesvjesno ponavlja (2002, str. 844).

4. IGRA

Prema hrvatskom enciklopedijskom rječniku igra je spontana intelektualna i tjelesna aktivnost djeteta kao sastavni dio odrastanja i razvijanja ličnosti, dok je u pedagogiji sredstvo odgoja, obrazovanja i razvijanja stvaralačkih sposobnosti. Nadalje, igra je opisana kao oblik rekreacije koji ima kao jedini cilj da se osoba koja joj se predaje zabavi, ona je oblik razonode (Matasović i Jojić, 2002, str. 461.)

Mirjana Duran u svojoj knjizi *Dijete i igra* navodi da je igra pretežno vezana za djetinjstvo te da pod tim smatra da ona nije samo mogućnost djeteta nego i odraslog čovjeka, jer igra, kao multifunkcionalna aktivnost, u odrasloj dobi gubi neke funkcije, dok druge bivaju naglašene (Duran, 2001).

Eugen Fink navodi da se dijete igra otvorenije i manje maskirano nego odrasli, ali da igra nije samo mogućnost djeteta nego i čovjeka, jer igra nema ciljeve kojima služi, već ona svoje ciljeve i svoj smisao ima u samoj sebi, te da igra nije radi nekog budućeg blaženstva, jer je ona u sebi već *sreća* (Fink, 1984).

Dijete je primarno socijalno biće i ono se od rođenja razvija i raste na slojevima kulture. Okruženo je predmetima oblikovanih kulturom, znakovnim sustavnom koji je rezultat kulturno-povijesnog razvoja, specifičnom ljudskom interakcijom. Naposljetku, sve to određuje i djetetovu igru (Duran, 2001).

Postoji velika igrovna raznolikost u djetinjstvu, mnogostranost i složenost igre, međuodnos i preklapanja, a u literaturi se cjelokupna igrovna raznolikost djetinjstva najčešće razvrstava u tri kategorije: funkcionalnu igru, simboličku igru i igru s pravilima. Funkcionalna igra se određuje kao igra kojom sazrijevaju nove funkcije djeteta, a to su: motoričke, osjetne i perceptivne funkcije (Duran, 2001). Na slici 34. je prikazan primjer funkcionalne igre u kojoj dijete ispituje osobitosti objekta.

Slika 34. Funkcionalna igra (Duran, 2001, str. 17)

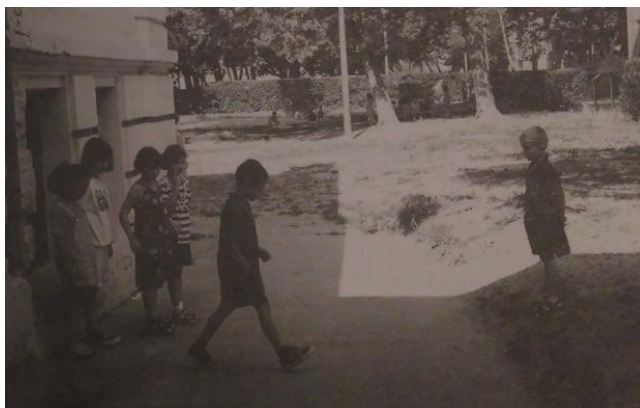
Što se pak tiče simboličke igre, individualni simboli su osnova za razvoj socijalnih simbola i za komunikaciju sa socijalnom okolinom, iz čega se može zaključiti da bez komunikacije, nema razvoja ni simboličke funkcije, ali ni simboličke igre. Simbolička igra se javlja i kao igra uloga u kojoj djeca najčešće preuzimaju ulogu odraslih iz svakodnevnog života ili oponašajući djelatnosti odraslih (Duran, 2001). Na dijete se ne treba gledati kao na osobu koja se priprema za budući život i na koju se utječe izvana, već kao na sudionika ili sustvaratelja svojeg razvoja koji aktivno pridonosi svojoj socijalizaciji, a u interakciji s drugima utječe na društvo oko sebe. Socijalizacija je cjeloživotni proces u kojem se aktivno usvajaju pravila ponašanja, običaji, navike, jezik, sustavi vrijednosti i stavovi zajednice određene kulture, kako bi se osoba što bolje integrirala i učinkovito funkcionirala kao član društva i bila osposobljena za život u zajednici, te tako utječe na svoje odgojitelje i društvo radi čega i oni doživljavaju promjene (Matijević, Bilić, Opić, 2016). Na slici 35. je prikazan primjer simboličke igre u kojoj dječak ima ulogu liječnika, a djevojčica ulogu majke koja je donijela dijete na pregled.

Slika 35. Simbolička igra (Duran, 2001, str. 19)

Igre s pravilima dijete stječe već kao gotove i ovladava njima kao elementom kulture, ali sudjeluje i u stvaranju novih igara (Duran, 2001). Piaget navodi za igre s pravilima da su to igre sa senzomotoričkim kombinacijama ili intelektualnim kombinacijama u kojima se pojedinci natječu (inače bi pravila bila beskorisna) i koje su regulirane ili pravilima koje su preuzeli od starijih generacija ili pravilima koja su

oni privremeno dogovorili (Piaget, 1962). Na slici 36. je prikazan primjer igre s pravilima: *Bako, bako kol'ko ima sati?*.

Slika 36. Igra s pravilima (Duran, 2001, str. 21)

Često su dio igre ili popratni dio igre dječji glasovi. Djeca oponašaju različite zvukove kako bi više doživjela igru i potpuno joj se predala, odnosno opustila se u igri. Tako dječaci često oponašaju zvukove motora, automobila, traktora ili aviona, dok bi djevojčice u ulozi majke često pjevušile pjesme svome djetetu, tj. lutki, najčešće je to bila uspavanka koju su majke nekad pjevale njima. Odrasli imaju često prevelika očekivanja od djece, stoga ona u glasnoj igri oslobađaju svoje strahove i stresove (Postolski-Košir, 2005).

Nekada su dvorišta, livade, polja i ulice bila igralište za igre na otvorenom koja su poticala senzomotorički razvoj djece. Igre su osmišljavala starija djeca koja su često bila vođe, dok su mlađi bili promatrači, no, uključivali su se u igre tek kada su osjećali sigurnost. Djeca imaju prirodan nagon za kretanjem, no važno ga je i poticati, zato što, ukoliko se dijete premalo kreće, smanjuje se i njegov prirodni nagon za kretanjem, što s vremenom ostavlja posljedice na motoričku koordinaciju djeteta, a što se pak u odrasloj dobi teško može nadoknaditi. Sve više djece se premalo kreće, stoga imaju teškoće jer nemaju dovoljno snage i ustrajnosti za svakodnevne kretanje, zato je potrebno omogućiti djeci što raznovrsnije mogućnosti kretanja, posebice na otvorenom. Stručnjaci preporučuju boravak na svježem zraku i igre na otvorenome bez obzira na vremenske prilike, zato što i kiša ima svoje čari za dječju igru. No važno je ipak voditi računa o primjerenosti odjeći, obući i vremenu boravka na otvorenome (Pihač, 2011).

Igre, a posebice one koje uključuju timski rad, pomažu djeci naučiti raditi zajedno da bi postigla određeni cilj (Einon, 2005).

U igrama djeca postaju marljiva i uporna, usvajaju dobrovoljno potrebnu disciplinu, zajedničku suradnju i odgovornost, međusobno pomaganje, poštivanje pravila, suradnički odnos prema suigračima. Djeca jačaju svoju samostalnost, odlučnost, svladavanje vlastitih slabosti, te postaju ustrajna, pažljiva i stječu osnove kulturnog ponašanja i odnosa prema drugima. Isto tako, igrama se razvija zdrava mlada osoba koja će u budućnosti biti aktivna i korisna svojoj zajednici. Naposljetku, igre potiču smisao za ljepotu i skladnost pokreta, harmoničnost tjelesnog razvoja, što oplemenjuje dječju osobnost, sutrašnjeg čovjeka (Koritnik, 1970).

5. TRADICIJSKE IGRE HRVATSKOG ZAGORJA

U Hrvatskom se zagorju igra nazivala *muta* i taj se naziv prenosio s koljena na koljeno generacijama u nekim dijelovima Zagorja, kao na primjer u okolici Veliko Trgovišća i Tuhlja. Zapisano prema riječima Slave Pavlušec (1932.-2014.), r. Kralj iz Vižovlja. Isto tako postoji i glagol za *mutu*, a to je *mutiti*. Zapisano prema Antunu Ivekoviću r. 1945. iz Svete Nedjelje u Samoboru, koji je svoje djetinjstvo proveo u Tuhlju.

Nažalost, postoji malo zapisa o tradicijskim igrama Hrvatskog zagorja. Najčešće su zapisane u brošurama Muzeja hrvatskog zagorja čiji su autori, uglavnom etnolozi, obilazili teren Zagorja i zapisivali igre prema riječima kazivača. Osim toga, vrijedni i marljivi učenici su zajedno sa svojim profesorima također skupljali na terenu zapise i zapisivali opisane igre prema kazivačima, uglavnom treće životne dobi, a najčešće su to bili djedovi i bake. Tako su svoj priručnik napisali učenici Srednje škole Zlatar pod nazivom *Kaj su delali naši stari kad nisu delali*.

Anita Paun je skupljala pučke igre na terenu sutlanskog kraja, a s obzirom da su se igrale diljem Zagorja i prenosile s koljena na koljeno, ubrajaju se u tradicijske igre Hrvatskog zagorja. Paun navodi da se igre odnose na predškolsku i školsku dob djeteta, te da ih je podijelila prema mjestu i vremenu igranja, spolu djeteta i prema tome je li igra kolektivna ili individualna. Djeca su se najčešće igrala na livadama dok su čuvala stoku koja je pasla, zatim u dvorištima i školama, a zimi na snijegu ili u toplim *zagorskim hižama*. Igre započinju dogovaranjem koju će igru igrati, tko započinje, tko igra prvi ukoliko u igri sudjeluje više igrača i koje će predmete koristiti, ako je potrebno. Predmete za igru su pronalazili u svom okruženju, u prirodi, a to su bili kamenčići raznih oblika i veličina, kesteni, orasi, štapovi, šibe i sl. (Paun, 2001). U svrhu izrade diplomskog rada, bit će navedene samo neke igre, koje su ili zaboravljene ili su pak poznate i današnjim naraštajima. Mnoge tradicijske igre su poznate i u drugim dijelovima Lijepe naše, ali i van granica Hrvatske. Stoga postoje različiti ili slični nazivi za neku igru, a osim toga postoje i različite varijante igara, zato što su, između ostaloga, djeca prilagodila igru svom zavičaju ili mogućnostima.

5.1. *Rinčicu dijelim, Rinčicu tolam*

U ovoj igri su mogli sudjelovati i dječaci i djevojčice, a broj igrača nije bio određen, ali je bilo poželjno da ih bude više od sedam. Kao rinčica je poslužio kamenčić ili neki drugi sitni predmet (zrno, kuglica, dugme). Igra počinje tako da svi igrači stoje ili sjede sa sklopljenim rukama, osim dvaju, od kojih jednog zovu *tolač*. *Tolač* u ruci drži odabrani predmet i započinje *taloje*, što znači da ide od jednog do drugog igrača i jednom od njih u ruku stavlja taj predmet. Kada prođe sve igrače kaže: „*Rinčicu toljam, rinčicu toljam, gdu jo mo, ki je moja rinčica?*“. Drugi igrač tada mora pogoditi u čijoj se ruci nalazi rinčica, odnosno odabrani predmet. Kada pogodi onda je on *tolač*, a onaj kod kojeg je bila rinčica postaje onaj koji pogađa. Igra se nastavlja dok svi koji sudjeluju u igri ne budu *tolači* ili *toljači* (Paun, 2001). Naziv često ovisi o govoru od sela do sela. Na slici 37. je prikazana igra *Rinčicu dijelim, Rinčicu tolam*.

Slika 37. *Rinčicu dijelim, Rinčicu tolam* (Paun, 2001, str. 2)

5.2. *Udarač Rihtar*

U ovoj igri također mogu sudjelovati sva djeca. Ova se igra mogla igrati na otvorenome kada su to atmosferske prilike dozvoljavale, međutim, najčešće su se igrale u zatvorenom prostoru, upravo kada djeca nisu mogla boraviti na otvorenom radi vremenskih prilika. Igra je počinjala tako da jedno dijete sjedi na stolici, a drugo čučne i stavi mu glavu u krilo. Ostala djeca stoje iza onog koji čučni, te ga jedno od njih udari po stražnjici ili prema lokalnom izrazu po *riti*, a on tada mora pogoditi tko

ga je udario. Ako dijete pogodi, onda je onaj koji ga je udario sljedeći za lupanje (Paun, 2001). Na slici 38. je prikazana igra *Udarač Rihtar*.

Slika 38. *Udarač Rihtar* (Paun, 2001, str. 3)

5.3. *Kurta*³¹ kaže, *Kurta veli*

Ovu igru može igrati onoliko djece koliko ih može sjesti u krug oko stola. Ubraja se u igre koje se igraju u zatvorenom prostoru, *hižama*. Igra počinje biranjem vođe koji daje zapovijedi, a ostala djeca kažiprstom desne ruke izvršavaju te zapovijedi. Ako vođa igre kaže: „*Kurta ide v Varušku.*“, ostali pomiču kažiprst prema sredini, a ako kaže: „*Kurta veli gore klin.*“, dižu prst prema gore. Ukoliko čuju samo „*Gore klin*“ bez „*Kurta veli*“, ne smiju dizati prst, ukoliko to ipak učine, ispadaju iz igre. Igra se nastavlja sve dok ne ostane jedan igrač koji je na kraju i pobjednik (Paun, 2001). Na slici 39. je prikazana igra *Kurta kaže, Kurta veli*.

³¹ *Kurta* je zamišljena osoba prema zapisu u katalogu.

Slika 39. Igra Kurta kaže, Kurta veli (Paun, 2001, str. 4)

5.4. Stara košara

U ovoj igri mora sudjelovati neparan broj igrača i to obaju spolova, i dječaci i djevojčice. Dečki stanu na jednu, a cure na drugu stranu, jedni nasuprot drugih. Igra počinje tako da jedan dečko priđe jednoj od cura i nakloni joj se. Ako se on toj curi sviđa, nakloni se i ona njemu te zajedno stanu na stranu, a ako joj se ne sviđa, okrene mu leđa i on se tada vraća na svoje mjesto među ostale dečke. Zatim istu radnju ponavlja jedna od cura. Igra se nastavlja sve dok jedan od igrača ne ostane bez svog para. Oni koji su u parovima, okrenu se jedan prema drugome i podignu ruke tako da naprave tunel, a onaj koji je ostao trči kroz tunel. Ostali ga jednom rukom udaraju po stražnjici i viču: „*Stara košara, stara košara!*“ (Paun, 2001). Ukoliko ima više dječaka u odnosu na djevojčice i obrnuto, više djevojčica u odnosu na dječake, svi oni koji ostanu bez para trče kroz tunel. Takav primjer je prikazan na slici 40.

Slika 40. Igra Stara košara (http://os-sedma-vz.skole.hr/?news_id=333, preuzeto 22.6.2017.)

5.5. Pokvareno jaje *Gnilo*³² jajce

U ovoj igri mogu sudjelovati i dječaci i djevojčice na otvorenome ili u većem zatvorenom prostoru. Djeca sjednu u krug, a jedan igrač u ruci nosi lopticu, maramu ili bilo koji drugi predmet i hoda izvan kruga. U tome obilaženju, nekom djetetu iza leđa pusti taj predmet i nastavlja hodati, s time da, nekoliko se puta sagne u obilaženju kruga, kao da spušta predmet, tako da je djeci teže primijetiti kome se točno predmet nalazi iza leđa. Ako dijete ne primijeti da mu je nešto iza leđa, dok onaj koji mu je to stavio ne obiđe cijeli krug oko svih igrača, to dijete je *gnjilo jajce* i ono ulazi u krug, a dijete ponovo obilazi krug i stavlja predmet nekom drugom djetetu iza leđa. U slučaju da je dijete primijetilo, uzima taj predmet iza svojih leđa i lovi dijete koje mu je stavilo taj predmet sve dok ono ne dođe na njegovo mjesto i sjedne (Paun, 2001). Ovu igru su igrala djeca u slovenskoj Osnovnoj školi Dramlje u

³² *Gnilo* ili *gnjilo* u prijevodu pokvareno. Naziv ovisi o govoru od sela do sela.

sklopu Erasmus+ GOAL projekta u siječnju 2016. godine³³. Na 41. slici je prikazana igra *Gnjilo jajce* u sklopu navedenog projekta.

Slika 41. Igra *Gnjilo jajce* (<https://www.youtube.com/watch?v=vV1ImIUBKkI>, preuzeto 23.6.2017.)

5.6. *Neka puca*

U ovoj igri također mogu sudjelovati djeca obaju spolova. Jedan od igrača je *zapisničar* koji zapisuje izmišljena imena koja mu ostali sudionici igre govore. Djeca iskopaju rupu, *jamicu*, i u nju stave malu lopticu. Igrači se okupe oko loptice i pruže jednu ruku prema njoj. *Zapisničar* tada govori: „*Neka puca, neka puca...*“ i izgovara jedno ime. Onaj tko je sebe nazvao tim imenom, uzima lopticu i gađa jednog od igrača. Onaj igrač koji je najviše puta pogođen (igralo se do deset), ispada iz igre. *Zapisničar* je znao prevariti igrače i reći: „*Neka puca masna štruca.*“ ili izmisliti neko ime koje nema zapisano, nakon čega bi se svi razbježali, a kada bi shvatili da su se razbježali bez razloga, bilo bi smijeha i veselja (Paun, 2001). Na 42. slici je prikazana igra *Neka puca* prilagođena današnjem vremenu, a igraju je djeca slovenske Osnovne škole Markovci³⁴.

³³ Preuzeto sa stranice: <https://www.youtube.com/watch?v=vV1ImIUBKkI> (23.6.2017.)

³⁴ Preuzeto sa stranice: <https://www.youtube.com/watch?v=OIcs6FI4VoE> (23.6.2017.)

Slika 42. Igra *Neka puca* (<https://www.youtube.com/watch?v=OIcs6FI4VoE>, preuzeto 23.6.2017.)

5.7. Špekulanje

Ova igra se igra na otvorenome i mogu sudjelovati i djevojčice i dječaci, i to neograničen broj. Igra se tako da se špekulom gađa jamica iskopana u zemlji, a koja se baca rukom, palcem ili noktom. Onaj tko ubaci najviše špekula u jamicu je pobjednik (Paun, 2001). Na 43. slici je prikazana igra *špekulanje* u kojoj sudjeluju učenici produženog boravka Osnovne škole Eugena Kumičića iz Velike Gorice³⁵.

³⁵ Preuzeto sa stranice: http://os-ekumicica-velikagorica.skole.hr/produzeni_boravak?news_id=724 (23.6.2017.)

Slika 43. Igra špekulanje (http://os-ekumicica-velikagorica.skole.hr/produzeni_boravak?news_id=724, preuzeto 23.6.2017.)

5.8. Lopticu tjeram *Pikuše vgojam*

Ovu igru su djeca igrala na pašnjaku ili livadi. Broj sudionika u igri nije bio strogo određen, ali ako ih je bilo previše dogovarali su redosljed igranja. Za ovu igru je bila potrebna loptica i drvena palica koju je morao imati svaki igrač, te iskopana rupa na livadi ili pašnjaku. Kao lopticu su koristili kesten ili orah, a palica je bila jedna čvrsta grana malo zadebljana u donjem dijelu i malo svinuta. Onaj igrač koji je prvi ubacio lopticu u rupu bio je pobjednik (Paun, 2001).

5.9. Kamena s ramena

U ovoj igri su dečki pokazali svoju spretnost u bacanju kamena u dalj. Igrali su je dečki kada su vodili stoku na pašu u blizini rijeke Sutle. Svaki dečko bi u ruku uzeo jedan kamen i nastojao ga baciti što dalje u rijeku. U toj igri se ocjenjivala daljina bacanja kamena, a onaj koji je bacio najdalje kamen bio je pobjednik (Paun, 2001).

5.10. *Pilkanje*

U ovoj igri može sudjelovati neodređen broj igrača, a potrebni su kamenčići jednake veličine. Igra počinje tako da jedan igrač uzme šest kamenčića u ruku i baci na zemlju. Zatim jedan kamenčić baci u zrak i dok je on u zraku sa zemlje uzima jedan kamenčić i hvata onog koji pada. Zatim ponovo baci jedan kamenčić u zrak, a sa zemlje uzima dva te ponovno hvata onog koji pada. Igra se nastavlja sve dok ne pokupi sve kamenčiće sa zemlje, uvijek uzimajući jedan više. Kada je igrač u ruci imao sve kamenčiće, bacio ih je u zrak, brzo okrenuo dlan prema dolje i nastojao sakupiti što više kamenčića na gornji dio ruke. Zatim podiže ruku i ponovo baca te kamenčiće i hvata ih, ali ponovo okrene dlan prema gore. Onoliko kamenčića koliko mu u tom trenutku ostane u ruci, toliko ima bodova, a najčešće se igralo do deset bodova. Ukoliko je pogriješio, igru nastavlja sljedeći igrač (Paun, 2001). Igra *Pilkanje* je prikazana na slici 44.

Slika 44. Igra *Pilkanje* (Paun, 2001, str. 8)

5.11. *Prasičanje*³⁶

Ovu igru su djeca rado igrala za vrijeme zajedničkog čuvanja stoke na ispaši, i to uglavnom dječaci. Za igru je bila potrebna palica izrađena od vrbove grane malo svinute u donjem dijelu i jedna drvena pločica koja se nazivala *prastica*. Na jednom dijelu pašnjaka, dječaci su iskopali jednu veću rupu koju su zvali *kotec*, a predstavljala je centar oko kojeg se odvijala cijela igra. U krug oko nje, a na

³⁶ U nekim dijelovima Hrvatskog zagorja ovu igru su nazivali *Prašičkovanje* ili *Krmačanje* (Šramek, 1999).

udaljenosti nekoliko metara, iskopali su manje rupe, koje su nazivali *zelje*. U igri je sudjelovao jedan igrač više nego što je bilo iskopanih rupa *zelja*. Igra je počinjala ubacivanjem *prasicu* u krug između *kotca* i *zelja*. Cilj igre je bio preoteti *prasicu* drugim igračima i spremiti je u *kotec*, te brzo prekriti bilo koje *zelje* palicom, odnosno *zauzeti zelje*. Onaj igrač koji je ostao bez rupice *zelja*, vadio je pločicu *prasicu* iz centralne rupe *kotca* i ponovo započinjao igru, tj. izazivao je igru. Za vrijeme igre bilo je i grubih udaraca palicom po nogama ili pak palicama drugih igrača (Paun, 2001). Na slici 45. je prikazana igra *Prasičanje* koju igraju učenici Područne škole Palinovec³⁷.

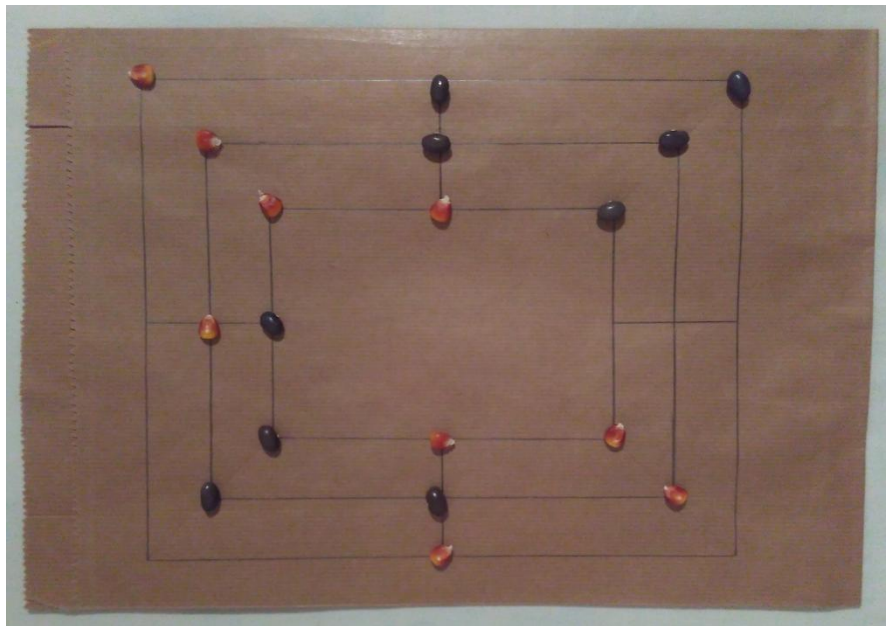
Slika 45. Igra *Prasičanje* (http://www.skola-hodosan.hr/projekti/2015-16/160508_Igre-i-igracke/Igre-i-igracke.htm, preuzeto 23.6.2017.)

5.12. Mlin

Ovu igru su mogla igrati djeca obaju spolova na otvorenom ili u zatvorenom prostoru. A za igru je bilo potrebno devet zrna kukuruza i devet zrna graha ili devet kamenčića i jedan papir na kojem se prethodno nacrtaju polja. Najčešće se u tu svrhu koristio škarniel kojeg su djeca mogla nabaviti u trgovinama. Igrati mogu dva igrača,

³⁷ Preuzeto sa stranice: http://www.skola-hodosan.hr/projekti/2015-16/160508_Igre-i-igracke/Igre-i-igracke.htm (23.6.2017.)

a igra počinje međusobnim dogovaranjem tko će igrati kojim zrnjem (kukuruz ili grah ili eventualno kamenčići). Zatim igrači naizmjenice slažu zrno po zrno na sjecišta linija. Nakon što slože sva zrna, naizmjenično povlače jedno zrno po liniji i to samo za jedno polje. Cilj igre je složiti tri ista zrna vodoravno ili okomito na liniju. Igrač koji prvi složi svoje zrnje u taj položaj, uzima drugom igraču jedno zrno. Kada jednom od igrača ostanu samo dva zrna na linijama, on je gubitnik i igra završava (Paun, 2001). Na slici 46. je prikazana igra *Mlin* nacrtana olovkom na škarniclu sa zrnima kukuruza i graha.

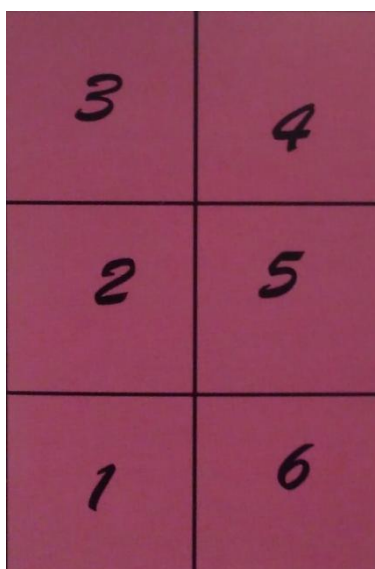
Slika 46. Igra *Mlin* (osobna arhiva)

5.13. Školica, fuć

U ovoj igri mogu sudjelovati djeca obaju spolova, a uvijek igra po jedan igrač. Igra se na cesti ili u dvorištima gdje se može kredom nacrtati šest polja kvadratnog oblika jednake veličine, a u svako polje se upiše jedan broj od jedan do šest. Za igru je bio potreban kamenčić, ali se koristio i komadić cigle ili crijepa. Igrač je bacio kamenčić u početno polje i skakući na jednoj nozi i gurajući tom nogom kamenčić od polja do polja, sve dok ne dođe do broja šest. Ukoliko igrač izgubi ravnotežu i stane na crtu, ispada iz igre, *on je tropa*³⁸, i igru nastavlja drugi igrač.

³⁸ *Tropa* u ovom slučaju označava prijestup, što znači da je igrač stao na crtu ili je prešao u drugo polje ili pak van polja, što nije dio pravila igre, odnosno nije dozvoljeno. Isto tako, *tropnuti* znači napraviti prijestup, dok se *tropa* kaže za igrača koji je napravio *tropa*, tj. prijestup.

Kada igrač dođe do zadnjeg polja, uzme taj kamenčić ili komadić cigle ili crijepa u ruku, okrene se leđima prema ucrtanom polju i baci ga iza sebe. Ako je kamenčić ili cigla (ili crijep) pao u jedno od ucrtanih polja, igrač je dobio onoliko bodova koliko piše u tom polju. Djeca su se naprijed dogovorila do kojeg broja bodova će igrati. Onaj koji je prvi postigao dogovoren broj bodova, bio je pobjednik (Paun, 2001). Na slici 47. je prikazana shema igre *Školica, fuć* koja se kredom crtala na cestu ili u dvorište.

Slika 47. Shema za crtanje igre *Školica, fuć* (Paun, 2001, str. 11)

5.14. Vrglec

Ovu igračku su spretnija djeca izrađivala sama ili uz pomoć roditelja i upravo zato što je bila složenija za izraditi, bila je djeci zanimljivija. Za izradu *vrgleca* potreban je orah, dva tanja plosnata drvca za izradu krilaca i jedno okruglo za osovinu, te deblji konac. Prvo se na orahu izbuše tri rupe, a zatim pomoću žice i malog nožića izvuče plod. Od dva tanja plosnata drvca naprave se dva krilca, a od jednog okruglog manja osovina, na jednoj strani malo zadebljana. Zatim se dio po dio igračke spaja i to tako da se prvo konac namota na osovinu, pa se osovina s namotanim koncem provuče kroz dvije rupe na orahu, a kroz treću, koja se nalazi sa strane, izvuče konac van. Na tanjoj strani osovine pričvrste se krilca u obliku križa. Povlačenjem konca krilca se vrte, a konac se namotava i odmotava na osovinu (Paun, 2001). Izradom ove igračke dječaci su isticali svoju kreativnost i spretnost, te su se

često nadmetali čiji je *vrglec* brži i bolji u odnosu na ostale. Na 48. slici je prikazan *vrglec*.

Slika 48. Igračka *vrglec* (Paun, 2001, str. 15)

5.15. *Pišelj, fućkec*³⁹

Pišelj ili *fućkec* je svirala koju su izrađivali dečki od drveta koji je kao materijal predstavljao izazov za njih, a čime su oni isticali svoju kreativnost i vještinu, stvarajući novi oblik. Svirale su radili od glatke grančice mlade vrbe koju su rezali na duljinu od oko 15 cm i na kojoj nije smjelo biti kvržica. Od takve grančice su odvajali koru, što su postizali laganim lupkanjem nožića po površni kore i kružnim okretanjem kore jednom rukom. Kora se najlakše skidala u proljeće, jer je drvo tada puno sokova. Zatim se na mjestu 3 cm od jednog kraja, pomnjivo nožem zarezala kora okolo grančice. Kada su skinuli koru, urezivali su na grančici otvor, a jedan komadić *pišek* od toga drveta, koso su izrezivali i obrađivali. Drvenastu jezgru, koju su prethodno odvojili od kore, umetnuli su u dobivenu šuplju cjevčicu od kore, a s druge strane su u cijev stavljali obrađeni komadić *pišek*. Na gornjem dijelu grančice se napravila rupica, a puhanjem u prednji otvor na grančici i strujanjem zraka stvarao se zvuk kroz tu rupicu (Paun, 2001). Prema riječima Ljubice Klečina, r. Kralj, na isti način se izrađivala manja *pišelja* koja se nazivala *hupač*, a bila je kraća u odnosu na *pišelju* i trajala je svega nekoliko dana, a pištala je kao ptica *hup-hup*. Na slici 49. je prikazana svirala *pišelj*.

³⁹ U različitim dijelovima Hrvatskog zagorja koristili su se različiti nazivi, pa tako postoje: *pišelja*, *pišelji*, *fućkecov*.

Slika 49. Svirala pišelj (Paun, 2001, str. 14-15)

5.16. Luk i strijela

Ovi rekviziti su jedni od najraširenijih i najstarijih, ali i omiljenih među seoskom djecom, posebice dječacima. Djeca su izrađivala luk od glatkih i žilavih grančica svibovine. Debljina grane je bila oko 1-2 cm. Na jednom kraju grane zavezali su deblju špagu, savili granu u obliku luka i pričvrstili špagu na drugi kraj grane, i luk je bio gotov. Strelice su izrađivali od tanjih grana svibovine koje su na jednoj strani zašiljili nožićem (Paun, 2001). Na 50. slici je prikazana igra lukom i strijelom.

Slika 50. Igra lukom i strijelom (Paun, 2001, str. 18)

5.17. Pračka

Još jedan od omiljenih rekvizita za igru među dječacima je bila pračka koju su također mogli sami izraditi. Pračke su također izrađivali od grana svibovine, koje je imale rašlje jednolike debljine i u obliku pravilnog slova V. Na vrh oba kraka su pričvrstili gumene trake, najčešće izrezane od unutarnje gume bicikla⁴⁰. Krajevi te dvije gumene trake se spajaju u oblo kožno ležište koje sa svake strane ima rupicu, a u to ležište se kasnije polagao kamenčić. Kamenčić se stavljao zatim u ležište koje se povuklo tako da se guma nategne i potom se ležište naglo pustilo. Na ovaj način su se djeca zabavljala, gađajući sve što su htjela. U slučaju kada se dogodilo da pogode i ono što ne smiju, snosila su zaslužene kazne (Paun, 2001). Na slici 51. je prikazana pračka od svibovine.

Slika 51. Pračka od svibovine (Paun, 2001, str. 18)

5.18. Pištola

Dječaci su također rado izrađivali *pištole* i puške od različitih komada drveta ili u proljeće od bazgovih grančica. Nakon što su pronašli pogodnu granu, obradili su je prema potrebi te su međusobno *ratovali* i na taj način ispunjavali svoje slobodno

⁴⁰ Ponegdje se bicikl nazivao *beciklin*, *becikljin* ili pak *pecikljin*.

vrijeme, ali i stjecali sposobnost snalaženja u prostoru (Paun, 2001). Na slici 52. je prikazana *pištola* kakvu su dječaci nekad izrađivali.

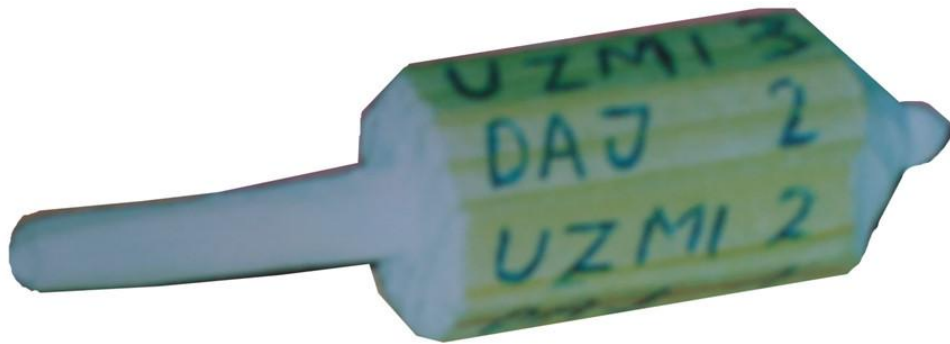
Slika 52. Pištola (Paun, 2001, str. 18)

5.19. Zvrk, marjanko, digl dajc

Ovu igru su rado igrala oba spola, a bila je potrebna drvena igračka u obliku šesterokuta. Tako oblikovano drvo je bilo zašiljeno na jednoj strani, a na drugoj, koja je ujedno i gornja, drvo je bilo stanjeno na debljinu da se može vrtjeti među prstima. Na svako pojedinačno polje, a bilo ih je šest, upisivalo se sljedeće:

- daj 1,
- daj 2,
- uzmi 1,
- uzmi 2,
- daju svi,
- uzmi sve.

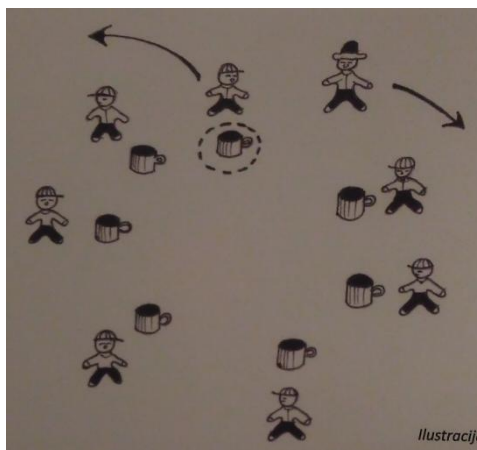
Djeca se prethodno dogovore kojim redoslijedom će igrati i za što, a najčešće su igrali za novčiće. Prvi tko igra, zavrti zvrk među prstima desne ruke na glatkoj površini i prati na koju stranu će pasti te što će na strani okrenutoj prema gore pisati (Paun, 2001). *Bankom* su nazivali mjesto u koje su morali davati novac ili ga uzimati, što ovisi o tome što je pisalo na gornjoj strani igračke, prema riječima Božidara Pavlušca. Kada je dijete ostalo bez novčića, ispalo je iz igre. Igra se nastavlja sve dok ne ostane samo jedan igrač koji je ujedno i pobjednik igre (Paun, 2001). Na slici 53. je prikazana drvena igračka kojoj se igrala igra *Zvrk, marjanko, digl dajc*.

Slika 53. Igračka za igru *Zvrk, marjanko, digl dajc* (Paun, 2001, str. 17)

5.20. Lončić

Ova igra se igra na otvorenome, važno je da bude neparan broj igrača, po mogućnosti i više od jedanaest, a sudjelovati mogu i dječaci i djevojčice. Na početku igre se izabere jedan igrač koji će u prvome krugu biti kupac (može se javiti dobrovoljno, izvlačenjem ili brojalicom). Ostali igrači stanu u dva kruga (unutarnji i vanjski) i to tako da je jednak broj u oba kruga. Igrači u unutarnjem krugu su *lončići*, a igrači u vanjskom krugu su prodavači. Svaki prodavač ima svoj *lončić*, igrača iz unutarnjeg kruga, a ti se *lončići* prodaju. Igrač koji je kupac hoda od prodavača do prodavača i razgledava njihove *lončiće*, kada jednog odabere, upita prodavača: „*Pošto, kume, lončić?*“, na što mu prodavač odgovara: „*Po petak, po šestak, po što ti ga ja ne dam!*“. Kupac i prodavač se rukuju u znak trgovačke pogodbe. Tada počinje utrka u kojoj prodavač trči oko kruga u jednu, a kupac u drugu stranu s ciljem da se što prije vrate do prodavačeva *lončića*. Onaj tko prvi dotakne prodavačev *lončić* – njegov je, a onaj koji zakasni preuzima ulogu kupca i igra se nastavlja. Igru je zapisala Stella Ban, prema riječima Ivanke Mrkoci iz Orehovice, u priručniku Srednje škole Zlatar čija je urednica profesorica Klaudija Šarkanj. Na slici 54. prikazana je igra *lončić*, a ilustrator je uredništvo priručnika *Kaj su delali naši stari kad nisu delali*.

Slika 54. Igra lončić (Šarkanj (ur.), 2012, str. 30)

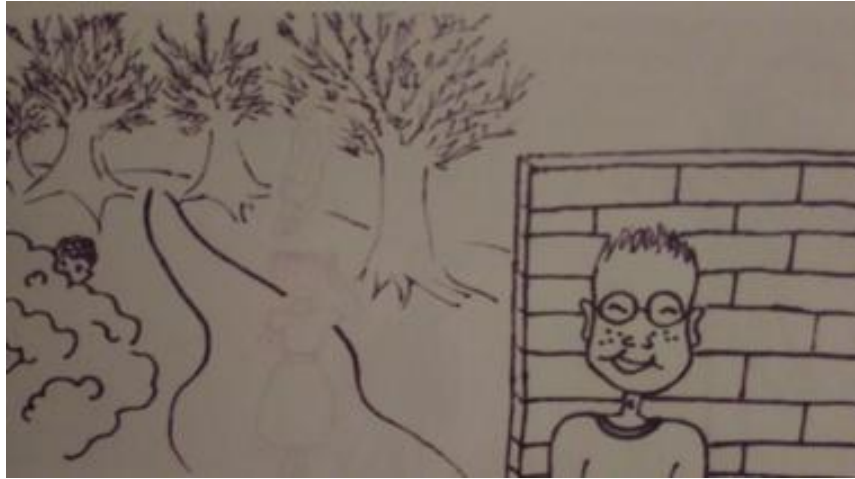
5.21. Skrivač

Ova igra se igra na otvorenome, a sudjelovati može neograničen broj igrača obaju spolova. Izabere se igrač (dobrovoljno, izvlačenjem ili brojalicom) koji žmiri i broji do prethodno dogovorenog broja na *piku*⁴¹. Dok on broji, ostali igrači se trebaju čim bolje sakriti. Igrač koji žmiri ne smije varati i gledati kamo se ostali skrivaju jer u protivnom broji ispočetka. Kada nabroji do zadanog broja, glasno uzvikne da ga čuju svi igrači: „*Tko se nije skrio, magarac je bio!*“⁴², što je signal ostalima da ih počinje tražiti. Kad otkrije nekog igrača, oboje trebaju brzo trčati do *pika*. Ako je prvi stigao igrač koji je žmirio, on uzvikne: „*Pik, pak za (ime igrača)!*“, a ako je stigao prvi igrač koji se skrivao, on uzvikne: „*Pik, pak za mene!*“ što znači da se spasio. Igrač koji je žmirio traži ostale igrače tako dugo dok ne pronade sve. Onaj kojeg je zadnjeg pronašao i *piknuo ga*, žmiri u sljedećem krugu. Ukoliko su se svi igrači uspjeli *spasiti*, igrač koji je tražio nastavlja tražiti i u sljedećem krugu. Igru je zapisalo nekoliko učenika u priručniku *Kaj su delali naši stari kad nisu delali*, i to prema kazivačima iz različitih mjesta diljem Hrvatskog zagorja. Na slici 55. je prikazana ilustracija igre skrivača iz priručnika *Kaj su delali naši stari kad nisu delali*. Igra skrivača se najčešće igrala na livadi kada su djeca vodila stoku na pašu i u jesen nakon pečenja krumpira i *pecilki*⁴³.

⁴¹ *Pik* je mjesto na kojem igrač žmiri, odakle počinje tražiti igrače i gdje se ostali igrači *spašavaju*. Najčešće je to neki stup, drvo ili dogovoreni dio zida.

⁴² U okolini Velikog Trgovišća igrač je izgovarao slično navedenom: „*Tko se nije skrio, magarac je bio, ja idem!*“, čime je također najavio ostalim igračima da ih počinje tražiti. Zapisano prema riječima Ivane Rožić, r. Pavlušec, 1988. godine, iz Domahova.

⁴³ *Pecilek* (mn. *pecilki*) je naziv u Hrvatskom zagorju za mladu kukuruzu koja još ima mliječno zrno.

Slika 55. Ilustracija igre skrivač (Šarkanj (ur.), 2012, str. 43)

5.22. *Lovice*

Ovu igru, i danas popularnom, su igrala djeca na otvorenome te je u njoj mogao sudjelovati neograničen broj djece, obaju spolova. *Lovice* je igra u kojoj se izbire jedan igrač, on lovi druge koji se razbježe, a zatim lovi onaj kojeg prvog dotakne. Posebna je bila radost igrati *lovice* ljeti i u jesen. Ljeti se nakon košnje i sušenja sijena slagao plast, oko kojeg su se djeca lovila, a posebno im je bilo zadovoljstvo bacati se prilikom igre na njega te ga rastepsti, za što su ih često izgrdili roditelji i stariji koji su slagali plaste sijena. U jesen su djeca igrala *lovice* oko *kopice* ili *hrastovine koruznice*, ali i oko *kopića* sijena ili slame, zapisano prema riječima Božidara Pavlušca. Na slici 56. je prikazana *kopica koruznice* oko koje su se djeca nekad igrala *lovice*, međutim, *kopica* je bila idealna za skrivanje u igri *skrivača*. Prikazana *kopica* se nalazi u muzeju *Staro selo Kumrovec*.

Slika 56. *Kopica koruznice* u muzeju *Staro selo* Kumrovec (osobna arhiva)

Uz navedene igre postoje i mnoge druge, no u svrhu diplomskog rada, izdvojene su samo neke. Tradicijske igre se često nazivaju i pastirske, posebice one koje su djeca igrala na otvorenome prilikom čuvanja stoke na ispaši.

5.23. Waldorfska škola u Zagrebu

U sklopu svog redovnog programa, Waldorfska škola u Zagrebu, provodila je manifestaciju *Pastirske igre* na Bundeku na kojoj su sudjelovali učenici istoimene škole. Cilj manifestacije je upoznati učenike s tradicionalnim sportovima i aktivnostima i kulturnom baštinom Republike Hrvatske. Tako se provode natjecanja u starim sportovima: trke štulama, trke u vreći, trke šinjama, gađanje strijelom, kozana, bacanje potkove, penjanje na drvo, potezanje konopa. Od ostalih aktivnosti, u kojima sudjeluju mlađi učenici, tu su različite radionice: tradicijskih plesova (folklor), izrada šešira od grančica i lišća, izrada glazbenih instrumenata od materijala iz prirode, filcanje i izrada predmeta od vune, bubljanje i žongliranje⁴⁴.

⁴⁴ Preuzeto sa stranice: <http://www.waldorfska-skola.com/pastirske-igre.html> (24.6.2017.)

6. DRVENE TRADICIJSKE IGRAČKE

Drvene dječje igračke su jedne od najatraktivnijih proizvoda narodnog rukotvorstva na području Hrvatskog zagorja. Njihova je izradba nepromijenjena već naraštajima pa su zahvaljujući tome, uvrštene na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2009. godine (Brezinščak Bagola i sur., 2017). Kao osnovni materijal u izradbi koristilo se drvo iz neposredne okolice, vrba, lipa i javor kao mekano i lako obradivo drvo i bukva koja je tvrđa i teže obradiva, ali čvršća. Drvo se obično tražilo i spremalo na sušenje nakon grublje obrade u jesen, sušilo se zimi da bi se na proljeće prije sezone teslo, obrađivalo, rezalo posebnim alatom pomoću drvenih *mustri*, tj. šablona, zatim se oblikovalo, slagalo, ljepilo i ukrašavalo. Zapisano prema riječima gospodina Zvonimira Majdaka, specijaliziranog za proizvodnju drvenih tamburica i gitara iz Turnišća, r. 1950. godine. Muškarci su oblikovali drvene igračke, a žene su ih oslikavale (Vitez i Muraj, 2001).

Prema hrvatskom enciklopedijskom rječniku, igračka je predmet namijenjen djeci za igru, ono čime se djeca igraju (Matasović i Jojić, 2002).

Danas se drvene igračke tradicionalno izrađuju još u Stubičkome i Bistričkom Lazu, Gornjoj Stubici, Mariji Bistrici, Tugonici i Turnišću (Brezinščak Bagola, 2001).

6.1. Drvene svirale – žveglice

S obzirom da se zvuk na žveglici dobiva puhanjem zraka, žveglica spada u skupinu zrakozvučnih ili aerofonih glazbala, odnosno skupinu u koju se ubraja zviždanje i pjevušenje melodije bez stihova⁴⁵. Spretniji muškarci su izrađivali svirale *žveglice*, prvo kao jednostavnije jedinke i dvojnice, koje su ukrašavali paljenjem drvene površine i tako dobivali šare na glazbalu. Drugi način ukrašavanja je bio oslikavanje prirodnim bojama koje su se dobivale od korijena i listova šumskih biljaka, no, pojavnom sintetičkih, kupovnih boja, prešlo se na jednostavniji način bojenja, te su se svirale počele ukrašavati žutom bojom za drvo, *bajcom*. Danas se prilagođava novim uvjetima tržišta, te se stoga koriste ekološke boje. No, danas se prema potrebi koristi i flomaster za ukrašavanje. S vremenom se proširila i ponuda

⁴⁵ Preuzeto sa stranice: http://www.mtraditional.com/zrakozvucna_gl.html (24.6.2017.)

svirala, pa se tako izrađuju u obliku pijetla, ptice, ribe, čekića, pištolja, violončela, trube, a oslikavaju se živim bojama, najčešće crvenom na koju se nanose raznobojni geometrijski i biljni oblici (Brezinščak Bagola i sur., 2017). Jedinka je jednocjevna svirala i solističko glazbalo vrlo nježnog i elegičnog tona⁴⁶. Na slici 57. je prikazana žveglica jedinka u obliku pijetla ili kokota, a na slici 58. je prikazana svirala *ftiček*, kao još jedna vrsta žveglice ili *fućke* koju su izrađivali proizvođači drvenih igračaka (Šarić, 2002), a također je omiljena igračka mladih naraštaja jer uz primamljiv izgled ima nježan zvuk.

Slika 57. Žveglica jedinka (osobna arhiva)

Slika 58. Svirala *ftiček* (Šarić, 2002, str. 5)

Dvojnice su dvije svirale u jednom, odnosno dvije jedinke napravljene od jednog komada drveta, na kojima se istovremeno može svirati i tako postići

⁴⁶ Preuzeto sa stranice: <http://www.gajde.com/instrumenti/jedinka/> (24.6.2017.)

dvoglasnu svirku⁴⁷. Na slici 59. je prikazana drvena igračka dvojnica koja ima na jednoj strani dvije, a na drugoj strani tri rupe, što uobičajeno imaju sve drvene igračke u Hrvatskom zagorju već generacijama, prema riječima Marije Kunić.

Slika 59. Žveglica dvojnica (osobna arhiva)

Osim žveglica, postoji još jedan drveni instrument, a to je čegrtaljka. Ova drvena igračka se izrađuje u većoj i manjoj veličini, a na slici 60. je prikazana veća čegrtaljka. Zvuk je prilično bučan, a proizvodi se neprestanim okretanjem pomičnog dijela, držeći nepomičnu os. Upravo zato se čegrtaljka koristila u svrhu tjeranja ptica s plodova na polju, kako ne bi oštetile urod. Danas se plastične inačice čegrtaljke koriste na utakmicama.

Slika 60. Drvena čegrtaljka (osobna arhiva)

⁴⁷ Preuzeto sa stranice: <http://www.gajde.com/instrumenti/dvojnica/> (24.6.2017.)

Marija Kunić ukrašava svoje igračke uvijek istim ornamentom, kojeg često mnogi drugi proizvođači igračaka kopiraju, međutim, ona je svoj ornament zaštitila javnom izjavom, te je stoga njen ornament prepoznatljiv u odnosu na druge. Na njenim igračkama se nalazi cvijet – četiri srca od kojih svaki ima svoje značenje: vjera, ufanje, ljubav i strpljenje. „*Ak nemaš to sve, nemreš to delati.*“, izjavila je Marija Kunić. Svaka igračka je ručni rad, što znači da je svaka igračka gotovo unikat. Nadahnuće za motive i ornamente pronalazi se u svakodnevnome životu i okruženju.

6.2. Drvene igračke životinje i prijevozna sredstva

Zbog sve većeg interesa tržišta proširila se i ponuda, te se tako izrađuju konjići različitih veličina koji se oslikavaju crnom bojom, a ukrašavaju bijelom i crvenom te im se dodaju griva i rep od krzna. Osim konjića rade se i konjske zaprege, jednopreg, dvopreg, četveropreg, mljekarska kola s konjem, konji i kola za sijeno, volovske zaprege, ali i magarci (Brezinščak Bagola i sur., 2017). Na slici 61. je prikazan drveni konjski dvopreg – fijaker⁴⁸, na kojem se primijeti da su proizvođači bojali konja i bijelom bojom, pa ga ukrašavali crnom i crvenom bojom.

Slika 61. Drveni konjski dvopreg – fijaker (osobna arhiva)

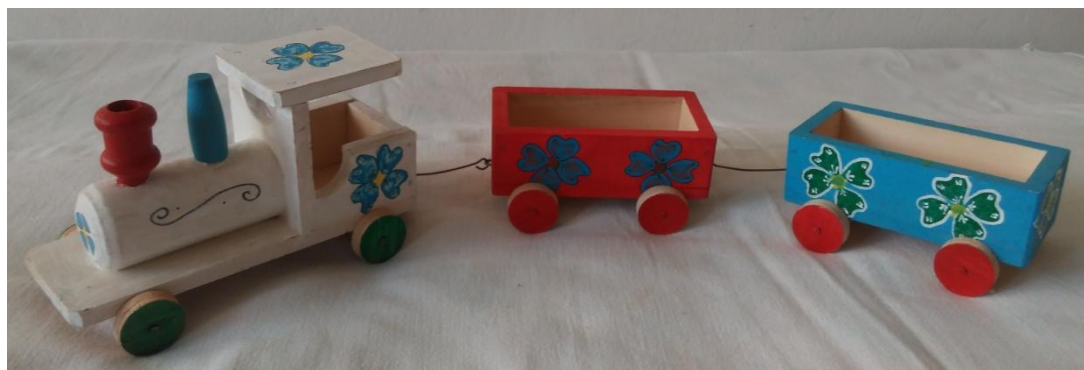
Radi prilagodbe gradskoj djeci, počeli su se proizvoditi i automobili, kamioni, zrakoplovi, hidroavioni, vlakovi i tramvaji (Brezinščak Bagola i sur., 2017). Na slici

⁴⁸ Fijaker je dvoprežna kočija koja je služila za javni prijevoz, najčešće gospode.

62. je prikazan drveni avion s prepoznatljivim ornamentom Marije Kunić. Drveni vlak, odnosno *zagorski cug* je prikazan na slici 63.

Slika 62. Drveni avion (osobna arhiva)

Slika 63. Drveni vlak – *zagorski cug* (osobna arhiva)

6.3. Drveni dječji namještaj

Uz to, izrađuje se i dječji namještaj: stolovi, stolice, kreveti, zipke, ormari, škrinje i *rifljače*⁴⁹. Zipke postoje u različitim veličinama, pa su tako s vremenom prilagođene veličini današnje lutke *Barbie*. Na slici 64. je prikazan drveni stol sa stolicama, a na slici 65. je prikazana manja zipka za lutke. Zatim je prikazan drveni ormar na slici 66., a drvena škrinja na slici 67.

⁴⁹ *Rifljača* je daska za pranje rublja.

Slika 64. Drveni stol i stolice (osobna arhiva)

Slika 65. Drvena zipka za lutke (osobna arhiva)

Slika 66. Drveni ormar (osobna arhiva)

Slika 67. Drvena škrinja (osobna arhiva)

6.4. Drvene igračke sa štapom i kotačima

Posebno omiljena i jedna od najraširenijih igračaka je ptica ili leptir koja se naziva *klepetaljka*, zato što lupa krilima, tj. klepeće dok ju dijete gura pomoću štapa pričvršćenog za tijelo igračke, a koje se kreće na drvenim kotačićima (Brezinščak Bagola i sur., 2017). Na slici 68. je prikazana drvena *klepetaljka*.

Slika 68. Drvena igračka *klepetaljka* (osobna arhiva)

Na isti princip se izrađuju i pokreću plesači koji se vrte i plešu, *ringišpil*⁵⁰, konji skakači i konjić koji se naziva *škrebetalka* (Brezinščak Bagola i sur., 2017). Na slici 69. su prikazani drveni plesači, obojeni na način kao nekad i jednostavno ukrašeni, dok se danas na drvene plesače oslikava narodna nošnja.

⁵⁰ *Ringišpil* je naziv za vrtuljak.

Slika 69. Drveni plesači (osobna arhiva)

Posebna je igračka akrobat ili *jopec* i četiri patke, tj. *race*, koje kljucaju na drvenoj podlozi povezanoj uzicom i drvenim utegom koji se u ruci vrti i pokreće figure (Brezinščak Bagola i sur., 2017).

6.5. Drvene dječje tamburice

Dječje igračke tamburice izrađuju se kao bisernice u maloj, srednjoj i velikoj veličini, dangubice, brač i gitare, a ujedno su jedan od poznatijih dječjih glazbenih igračaka (Brezinščak Bagola i sur., 2017). Zvonko Majdak je opisao da je najbolje drvo za izradu tamburica lipa, jer je lako obradiva, svijetla, radi čega se ukrasi ističu na glazbalu, a boje se ne razlijevaju tijekom bojenja. Te je naveo dijelove tamburice, a to su: tijelo – *kopanjica*, vrat – *tuk*, gornji dio vrata – *frk*, gornja rezonantna daska – *deščica*, klinovi za napinjanje žica – *klički*, pragovi, konjici i žice. Tamburice se oslikavaju na isti način kao i prije više od stotinu godina. Stražnja i bočna strana instrumenta se oslikava žutom bojom, a rubovi i vrat crnom, dok je prednji dio neobojen i oslikan biljnim motivima, poput cvijeta ili cvjetne grančice. Završni postupak je stavljanje žica, konjića te ugađanje instrumenta (Brezinščak Bagola i sur., 2017). Radi veće šarolikosti, privlačnosti, ali i kao promjena, Zvonimir Majdak oslikava stražnji i bočni dio tamburica crvenom bojom, a za jednostavnije i brže oslikavanje koristi čep od pluta koji je izrezan u obliku cvijeta, te se on umače u boju i pritisne na *deščicu*, te tako ostavlja motiv cvijeta, dok se stabljika i lišće slikaju

kistom. Osim toga, sve drvene tamburice u Hrvatskom zagorju imaju četiri žice. Na slici 70. je prikazana velika drvena tamburica, obojena crveno na stražnjoj i bočnoj strani.

Slika 70. Velika drvena tamburica (osobna arhiva)

Na slici 71. je prikazana velika drvena gitara.

Slika 71. Velika drvena gitara (osobna arhiva)

Na slici 72. je prikazana srednja veličina drvene tamburice, oslikane crvenom bojom na stražnjoj i bočnoj strani.

Slika 72. Srednja drvena tamburica (osobna arhiva)

Na slici 73. je prikazana mala drvena gitara.

Slika 73. Mala drvena gitara (osobna arhiva)

Na slici 74. je prikazana mala drvena tamburica, također obojena crvenom bojom na stražnjoj i bočnoj strani.

Slika 74. Mala drvena tamburica (osobna arhiva)

Iako nisu kvalitetne poput instrumenata koji se izrađuju u posebnim radionicama, drvene tamburice imaju važnu ulogu u početnoj glazbenoj naobrazbi djeteta (Biškupić-Bašić, 2003).

6.6. *Dajmo djeci korijene i krila*

Dajmo djeci korijene i krila je odgojno-obrazovni projekt Etnografskog muzeja u Zagrebu i Radija Kaj u kojem se daruju tradicijske drvene igračke djeci u vrtićima i domovima diljem Republike Hrvatske⁵¹. Prilikom svakog darivanja organizirana je predstava za djecu i radijska emisija. Cilj projekta je upoznati najmlađe s tradicijskim igračkama i približiti im ovaj obrt kako bi se u njima pokušao pobuditi interes za ovu vrstu obrta s nadom da će ono opstati u budućnosti⁵².

⁵¹ Preuzeto sa stranice: <http://www.kaj.hr/korijeni-i-krila/> (24.6.2017.)

⁵² Preuzeto sa stranice: http://www.emz.hr/Edukacija/Programi%20izvan%20muzeja/Dajmo%20djeci%20korijene%20i%20krila_5612 (24.6.2017.)

7. ZAKLJUČAK

Unatoč svim promjenama današnjice i sve većoj upotrebi, ali i potrebi za korištenjem informacijsko-komunikacijske tehnologije, još uvijek je ostala potreba i želja za igrom. Razlika je u tome što smo se prilagodili potrebama i pravilima društva, radi brzih promjena svijesti, odgovornosti i sankcija. Međutim, osobe zrele, a pogotovo treće životne dobi se sjećaju svoje omiljene igračke iz djetinjstva (Ivkanec, 2014). Često je to bila igračka iz kućne radinosti ili pak kupljena na sajmovima ili proštenjima. Igračka je zapravo bila umanjeni prikaz predmeta iz svakidašnje okoline, kućni namještaj, prijevozna sredstva, životinje, glazbeni instrumenti.

Nekada su drvene tradicijske igračke bile omiljene među djecom i imale su važnu ulogu u svakodnevnoj igri djece. Danas se njihova funkcija promijenila, pa su one postale poznati suvenir Hrvatskog zagorja, dostupan u suvenirnicama ili na proštenjskim štandovima diljem Zagorja, a pogotovo u Mariji Bistrici kao središtu tradicijskih obrta i hodočašća.

Zahvaljujući etnologima koji skupljaju zapise predaka na terenu, a isto tako i zahvaljujući projektima koje provode škole, ostaje pisani trag o igrama koje su igrala djeca nekad u Hrvatskom zagorju. Jedan od hvalevrijednih projekata jesu *Pastirske igre* kojeg provodi Waldorfska škola u Zagrebu. Zanimljivo je da alternativna škola posvećuje pažnju i brine o tome da učenici upoznaju i dožive stare igre, dok je, nažalost, takvih inicijativa od strane učitelja i odgojitelja u redovnim državnim školama i vrtićima premalo ili ih uopće nema. Međutim, zahvaljujući udrugama koje brinu o djeci i provode različite aktivnosti za djecu i s djecom, postoji mogućnost da se tradicijske igre sačuvaju od zaborava.

ŽIVOTOPIS

Osobni podaci:

- **Ime i prezime:** Martina Pavlušec
- **Datum rođenja:** 4. svibnja 1993.
- **Adresa stanovanja:** Vižovlje 89, 49214 Veliko Trgovišće
- **Telefon:** 049/236-090
- **Mobitel:** 098/9465-660
- **e-mail:** martinap93@gmail.com

Obrazovanje:

- **Osnovna škola:** Osnovna škola Veliko Trgovišće
- **Srednja škola:** Srednja škola Zabok, smjer ekonomist
- **Umjetnička škola:** Osnovna glazbena škola pri Osnovnoj školi Ksavera Šandora Gjalskog Zabok, smjer flauta
- **Fakultet:** Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet – Odsjek u Čakovcu, smjer učiteljski studij, modul informatika

Specifična znanja i vještine:

- **Rad na računalu:** Microsoft Office (Word, Excel, PowerPoint, Access), Internet, Authorware, Movie Maker, Gimp, Audacity, Terrapin Logo
- **Vozačka dozvola:** B kategorija
- **Engleski jezik:** na osnovnoj razini

Radno iskustvo:

- **Preko Student servisa:** sobarica, konobarica, studentski demonstrator

Ostalo:

- **Puhački orkestar Mrzlo Polje** – članica od 2007. i vođa sekcije flauta
- **Društvo Naša djeca Veliko Trgovišće** – članica i tajnica od 2015.
- **Udruga žena Žakljec Veliko Trgovišće** – članica od 2014.
- **Akademski zbor Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – Odsjek u Čakovcu** – članica 2012.-2017.

LITERATURA

Knjige:

1. Brezinščak Bagola, B., Cesarec, I., Klemenčić, M. (2017). *Enciklopedija Hrvatskoga zagorja*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
2. Čapo Žmegač, J., Muraj, A., Vitez, Z., Grbić, J., Belaj, V. (1998). *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskog puka*. Zagreb: Matica hrvatska.
3. Duran, M. (2001). *Dijete i igra*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
4. Einon, D. (2005). *Igre stvaralice za djecu 2-5 godina*. Zagreb: Profil International d.o.o.
5. Fink, E. (1984). *Osnovni fenomeni ljudskog postojanja*. Beograd: Nolit.
6. Hranjec, S. (1997). *Zipka vu horvatskom cvetnjaku, Narodna kultura Hrvata u Međimurju*. Čakovec: Zrinski.
7. Hranjec, S. (2011). *Međimurski narodni običaji*. Čakovec: Matica hrvatska, Ogranak Matice hrvatske u Čakovcu.
8. Jurišić, I., Navračić, N., Rožmarić, I. (2009). *Marija Bistrica 800 godina 1209. – 2009*. Zagreb: SLOVO.
9. Koritnik, M. (1970). *2000 igara – igre motorike*. Zagreb: Sportska štampa.
10. Matasović, R., Jojić, Lj. (2002). *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber.
11. Matijević, M., Bilić, V., Opić, S. (2016). *Pedagogija za učitelje i nastavnike*. Zagreb: Školska knjiga i Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
12. Piaget, J. (1962). *Play, dreams and imitation in childhood*. New York: Norton.
13. Roglić, J. (2006). *Geografske regije Hrvatske i susjednih zemalja – geografske posebnosti i razvojni procesi; sabrana djela, knjiga V*. Zagreb: Školska knjiga, Split: Geografsko društvo Split.
14. Šarkanj, K. (ur.) (2012). *Kaj su delali naši stari kad nisu delali – priručnik i prikaz projekta Srednje škole Zlatar*. Zagreb: Cerovski d.o.o.
15. Šramek, A. (1999). *Stare igre Svetoga Ivana Žabna i okolice*. Sveti Ivan Žabno: Veda Križevci.
16. Vitez, Z. i Muraj, A. (2001). *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*. Zagreb: Barbat d.o.o.

Mrežna odredišta:

1. Biruš, M. (2007). Hrvatsko zagorje. U: Cvitanović, M. i Maradin, M. (ur.), **Geografija.hr**. Preuzeto s: <http://www.geografija.hr/hrvatska/hrvatsko-zagorje/> (20.4.2017.)
2. Državni zavod za statistiku: www.dzs.hr (16.5.2017.)
3. Etnografski muzej Zagreb:
http://www.emz.hr/Edukacija/Programi%20izvan%20muzeja/Dajmo%20djeci%20korijene%20i%20krila_5612 (24.6.2017.)
4. Grad Klanjec: <http://www.klanjec.hr/kultura/spomenici-kulture/samostan-i-crkva/> (16.5.2017.)
5. Grad Krapina: <http://www.krapina.hr/grad-krapina/osnovni-podaci> (6.6.2017.)
6. Hrvatska enciklopedija:
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=28225>(8.6.2017.)
7. Hrvatska tradicijska glazbala:
- <http://www.gajde.com/instrumenti/jedinka/> (24.6.2017.)
- <http://www.gajde.com/instrumenti/dvojnice/> (24.6.2017.)
8. Hrvatski leksikon: <http://www.hrleksikon.info/definicija/stimung.html> (9.6.2017.)
9. Hrvatsko nacionalno svetište Majke Božje Bistričke: <http://www.svetiste-mbb.hr/stranica/karmel> (16.5.2017.)
10. Hrvatsko zagorje: https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatsko_zagorje (3.5.2017.)
11. Igrajte nam mužikaši 1968. - 1978. na Bedekovčanskim jezerima:
<https://www.muzikasi.eu/igrajte%20nam%20muzikasi/68inm78.htm>(9.6.2017.)
12. Ivkanec, I. (2014). Igračka u nakitu – nakit kao igračka. *Etnološka istraživanja*. No. 18/19, str. 77-87. (24.3.2017.)
13. Kaj scena: <http://kajscena.hr/category/igrajte-nam-muzikasi/> (8.6.2017.)
14. Kumrovec – najpoznatije selo na svijetu: <http://www.kumrovec.hr/zagorska-svadba/>(8.6.2017.)
15. Muzej tradicijske glazbe Međimurja:
http://www.mtraditional.com/zrakozvucna_gl.html(24.6.2017.)

16. Osnovna škola Eugena Kumičića Velika Gorica: http://os-ekumicica-velikagorica.skole.hr/produzeni_boravak?news_id=724 (23.6.2017.)
17. Osnovna škola Hodošan: <http://www.skola-hodosan.hr/> (23.6.2017.)
18. Portal za kulturni turizam:
<http://www.kulturni-turizam.com/hrv/sadrzaj/dvorcizagorja/> (16.5.2017)
19. Radio kaj: <http://www.kaj.hr/korijeni-i-krila/> (24.6.2017.)
20. Specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju Varaždinske Toplice:
<http://www.minerva.hr/hr/> (1.6.2017.)
21. Stubičke Toplice: <http://www.stubicketoplice.com/pages/regija/toplice-u-zagorju/>(1.6.2017.)
22. Tekstovi pjesama lyrics:
<http://www.tekstovipjesamalyrics.com/component/content/article/141-decki-z-bregov/2236-decki-z-bregov-zagorski-cug>(9.6.2017.)
23. Turistička zajednica Krapinsko-zagorske županije:
- <http://www.visitzagorje.hr/events#> (8.6.2017.)
- <http://www.visitzagorje.hr/post/ambroz-matija-gubec> (8.6.2017.)
- <http://www.visitzagorje.hr/post/zagorska-svadba> (8.6.2017.)
- <http://www.visitzagorje.hr/stranica/poznate-licnosti> (8.6.2017.)
24. Waldorfska škola u Zagrebu: <http://www.waldorfska-skola.com/pastirske-igre.html>(24.6.2017.)
25. Wikipedija – slobodna enciklopedija:
https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatsko_zagorje (3.5.2017.)
26. YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=OIcs6FI4VoE> (23.6.2017.)
27. YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=vV1ImIUBKkI> (23.6.2017.)
28. Zagorje.com: <http://www.zagorje.com/clanak/vijesti/sutinske-toplice-hoce-li-propali-biser-ikad-postati-turisticki-raj> (1.6.2017.)
29. Zagorski narodni ansambli:
<https://www.muzikasi.eu/Zagorje/dzbregov.html>(9.6.2017.)

Članak u časopisu:

1. Biškupić-Bašić, I. (2003). Obrti marijabistričkog kraja. *Hrvatsko zagorje – časopis za kulturu*. Godina IX., broj 2, str. 96-105.

2. Pihač, M. (2011). Igra i kretanje djece na otvorenom – mogućnosti i rizici. *Dijete vrtić obitelj*. Ljeto 2011, broj 64, str. 34-35. (24.3.2017.)
3. Postolski-Košir, M. (2005). Dijete i igra. *Dijete vrtić obitelj*. Proljeće 2005, broj 39, str. 11-12. (24.3.2017.)

Katalog:

1. Paun, A. (2001). *Pučke igre i igračke sutlanskog kraja*. Zagreb: Kratis.
2. Šarić, D. (2002). *Izrada pučkih svirala i drvenih dječjih igračaka*. Zagreb: Kratis.

POPIS SLIKA

Slika 1. Geografski položaj Hrvatskog zagorja

Slika 2. Kurija Vižovlje

Slika 3. Spomenik hrvatskoj himni u Zelenjaku

Slika 4. Ručno oruđe

Slika 5. Plug

Slika 6. *Jarem* za jednu kravu

Slika 7. *Jarem* za dvije krave

Slika 8. Ham za konje

Slika 9. Unutrašnjost štale

Slika 10. *Kočaki* za svinje

Slika 11. Drveni *koružnjak*

Slika 12. Ovjješena *koruza* na štali

Slika 13. Drveni sanduk ili škrinja za žito i korpe

Slika 14. Mlin na kamen

Slika 15. Krušna peć

Slika 16. *Hiža* sa slamnatim krovom i *ganjkom*

Slika 17. Obiteljska drvena *hiža* u Domahovom

Slika 18. Unutrašnjost *zagorske hiže*

Slika 19. Zagorska narodna nošnja

Slika 20. Četka za raščešljanje *kudelje*

Slika 21. *Limena glazba Mrzlo Polje* na festivalu *Igrajte nam mužikaši* 1970. godine u Bedekovčini

Slika 22. Zagorska svadba

Slika 23. Album *Zagorski cug* ansambla *Dečki 'z bregov*

Slika 24. Kip trpećeg Isusa u Vižovlju

Slika 25. Presentacija izrade lončarskih proizvoda na 5. *Malom dječjem sejmu* u Velikom Trgovišću

Slika 26. *Pocakljeni* glineni čup

Slika 27. *Žlaburač*

Slika 28. Štand medicarskog i svjećarskog obrta

Slika 29. Voštani zagovori

Slika 30. *Medica*

Slika 31. Licitarsko srce
Slika 32. Kovački obrt
Slika 33. Kožarska radionica u Etno-selu Kumrovec
Slika 34. Funkcionalna igra
Slika 35. Simbolička igra
Slika 36. Igra s pravilima
Slika 37. Rinčicu dijelim, Rinčicu tolam
Slika 38. Udarač Rihtar
Slika 39. Igra Kurta kaže, Kurta veli
Slika 40. Igra Stara košara
Slika 41. Igra Gnjilo jajce
Slika 42. Igra Neka puca
Slika 43. Igra špekulanje
Slika 44. Igra Pilkanje
Slika 45. Igra Prasičanje
Slika 46. Igra Mlin
Slika 47. Shema za crtanje igre Školica, fuć
Slika 48. Igračka vrglec
Slika 49. Svirala pišelj
Slika 50. Igra lukom i strijelom
Slika 51. Pračka od svibovine
Slika 52. Pištola
Slika 53. Igračka za igru Zvrk, marjanko, digl dajc
Slika 54. Igra lončić
Slika 55. Ilustracija igre skrivač
Slika 56. Kopica koruznice u muzeju Staro selo Kumrovec
Slika 57. Žveglica jedinka
Slika 58. Svirala ftiček
Slika 59. Žveglica dvojnica
Slika 60. Drvena čegrtaljka
Slika 61. Drveni konjski dvopreg – fijaker
Slika 62. Drveni avion
Slika 63. Drveni vlak – zagorski cug
Slika 64. Drveni stol i stolice

Slika 65. Drvena zipka za lutke

Slika 66. Drveni ormar

Slika 67. Drvena škrinja

Slika 68. Drvena igračka *klepetaljka*

Slika 69. Drveni plesači

Slika 70. Velika drvena tamburica

Slika 71. Velika drvena gitara

Slika 72. Srednja drvena tamburica

Slika 73. Mala drvena gitara

Slika 74. Mala drvena tamburica

PRILOZI I DODACI

POPIS KAZIVAČA

Brgles, Anica, r. Penezić, r. 1949., Mrzlo Polje

Cvetko, Iva, r. 1976., Zagreb

Iveković, Antun, r. 1945., Sveta Nedjelja

Jožinec, Petra, r. 1993., Samci

Klečina, Ljubica, r. Kralj, r. 1945., Špansko

Kunić, Marija, r. 1954., Laz Stubički

Majdak, Zvonimir, r. 1950., Turnišće

Pavlušec, Božidar, r. 1961, Vižovlje

Pavlušec, Slava (1932.-2014.), r. Kralj, Vižovlje

Rožić, Ivana, r. Pavlušec, r. 1988., Domahovo

TEKST PJESME ZAGORSKI CUG

*Male si počinul zdehnul,
Pak se je polake genul,
Z nova je kak stekli cucek
Fural dan i noč.*

*A onda su došli cajti
I motorne cug mašine,
A naš mali, dragi cugeg,
Dali su ga proč.*

*Žerafku je svoju hital,
Maloj deci na veselje
V črnoj kmici
To je bil baš velki vatromet.
I ljubavne, tajnovite
Sima je spunjavaal želje,
Imal ga je saki rad,
A največ Zagorec.*

*Ti dobri i stari naš cug,
Ti fučkal si navek, kda treba i ne,
I navek si bil dober drug,
I peljal nas dime vu Zagorje.
I bil si kak pravi bečar,
I tvoje su bile baš stanice sve,
A ipak si kak dober drug
Dopeljal nas v Zagorje.*

*Kulike je naših briga
Furt sa sobom popelaval,
Radost i veselja,
Tuge, trgovine čak,*

*Lepe pucke, mužikante,
Z bolovanja fulirante,
Dok sve živi nesli bume
V srcu njegov žar.*

*Pol Zagorja tu se stale,
A to bormeč nije male,
Tu je bilo sake robe,
Za se tržnice.
Pune vreče, demizonke,
Paradajz i feferonke,
I purani, i gusani,
Drobne čučice.*

*Ti dobri i stari naš cug,
Ti fučkal si navek, kda treba i ne,
I navek si bil dober drug,
I peljal nas dime vu Zagorje.
I bil si kak pravi bećar,
I tvoje su bile baš stanice sve,
Al ipak si kak dober drug
Dopeljal nas v Zagorje.*

*Žeravku je svoju hital,
Maloj deci na veselje
V črnoj kmici
To je bil baš velki vatromet.
I ljubavne, tajnovite
Sima je spunjavaal želje,
Imal ga je saki rad,
A največ Zagorec.*

*I vu njemu, kak vu priči
Vužgala se ljubav moja*

*Pak se je i razgorjela
Kak od slame kljet
Zgasnula se kak na dežu,
Budila se navek znova,
Ž njom već živim jake duge
Več pune ljet.*

*Ti dobri i stari naš cug,
Ti fučkal si navek, kda treba i ne,
I navek si bil dober drug,
I peljal nas dime vu Zagorje.
I bil si kak pravi bećar,
I tvoje su bile baš stanice sve,
A ipak si kak dober drug
Dopeljal nas v Zagorje.*

*Ti dobri i stari naš cug,
Ti fučkal si navek, kda treba i ne,
I navek si bil dober drug,
I peljal nas dime vu Zagorje...⁵³*

Autor: Mihael Cvrk

⁵³Preuzeto sa stranice: <http://www.tekstovipjesamalyrics.com/component/content/article/141-decki-z-bregov/2236-decki-z-bregov-zagorski-cug> (9.6.2017.)

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI DIPLOMSKOG RADA

IZJAVA

Izjavljujem da sam diplomski rad izradila samostalno, koristeći se vlastitim znanjem, navedenom literaturom i izjavama zapisanih kazivača i kazivačica.

POTPIS

IZJAVA

o odobrenju za pohranu i objavu ocjenskog rada

kojom ja Martina Pavlušec, OIB: 28154977460, student Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, kao autor ocjenskog rada pod naslovom: TRADICIJSKE IGRE HRVATSKOG ZAGORJA, dajem odobrenje da se, bez naknade, trajno pohrani moj ocjenski rad u javno dostupnom digitalnom repozitoriju ustanove Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišta te u javnoj internetskoj bazi radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, sukladno obvezi iz odredbe članka 83. stavka 11. *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju* (NN 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).

Potvrđujem da je za pohranu dostavljena završna verzija obranjenog i dovršenog ocjenskog rada. Ovom izjavom, kao autor ocjenskog rada dajem odobrenje i da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim:

a) široj javnosti

b) studentima i djelatnicima ustanove

c) široj javnosti, ali nakon proteka 6 / 12 / 24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

**Zaokružite jednu opciju. Molimo Vas da zaokružite opciju a) ako nemate posebnih razloga za ograničavanje dostupnosti svog rada.*

Vrsta rada: a) završni rad preddiplomskog studija

b) diplomski rad

Mentor/ica ocjenskog rada: Branimir Magdalenić, viši predavač

Naziv studija: Učiteljski studij, modul informatika

Odsjek Čakovec

Datum obrane: _____

Članovi povjerenstva: 1. _____

2. _____

3. _____

Adresa elektroničke pošte za kontakt: martinap93@gmail.com

Čakovec,

(vlastoručni potpis studenta)

(opcionalno)

U svrhu podržavanja otvorenog pristupa ocjenskim radovima trajno pohranjenim i objavljenim u javno dostupnom digitalnom repozitoriju ustanove Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, ovom izjavom dajem pravo iskorištavanja mog ocjenskog rada kao autorskog djela pod uvjetima *Creative Commons* licencije:

- 1) CC BY (Imenovanje)
- 2) CC BY-SA (Imenovanje – Dijeli pod istim uvjetima)
- 3) CC BY-ND (Imenovanje – Bez prerada)
- 4) CC BY-NC (Imenovanje – Nekomercijalno)
- 5) CC BY-NC-SA (Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima)
- 6) CC BY-NC-ND (Imenovanje – Nekomercijalno – Bez prerada)

Ovime potvrđujem da mi je prilikom potpisivanja ove izjave pravni tekst licencija bio dostupan te da sam upoznat s uvjetima pod kojim dajem pravo iskorištavanja navedenog djela.

(vlastoručni potpis studenta)

O *Creative Commons* (CC) licencijama

CC licencije pomažu autorima da zadrže svoja autorska i srodna prava, a drugima dopuste da umnožavaju, distribuiraju i na neke načine koriste njihova djela, barem u nekomercijalne svrhe. Svaka CC licencija također osigurava autorima da će ih se priznati i označiti kao autore djela. CC licencije pravovaljane su u čitavom svijetu. Prilikom odabira autor treba odgovoriti na nekoliko pitanja - prvo, želi li dopustiti korištenje djela u komercijalne svrhe ili ne, a zatim želi li dopustiti prerade ili ne? Ako davatelj licence odluči da dopušta prerade, može se također odučiti da od svatko tko koristi djelo, novonastalo djelo učini dostupnim pod istim licencnim uvjetima. CC licencije iziskuju od primatelja da traži dopuštenje za sve ostala korištenja djela koje su prema zakonu isključivo pravo autora, a koje licencija izrijekom ne dopušta.

Licencije:

Imenovanje (CC BY)

Ova licencija dopušta drugima da distribuiraju, mijenjaju i prerađuju Vaše djelo, čak i u komercijalne svrhe, dokle god Vas navode kao autora izvornog djela. To je najotvorenija CC licencija.

Sažetak licencije: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.hr>
Puni pravni tekst: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>

Imenovanje-Dijeli pod istim uvjetima (CC BY-SA)

Ova licencija dopušta drugima da mijenjaju i prerađuju Vaše djelo, čak i u komercijalne svrhe, dokle god Vas navode kao autora i licenciraju novonastala djela pod istim uvjetima (sve daljnje prerade će također dopuštati komercijalno korištenje).

Sažetak licencije: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hr>
Puni pravni tekst: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>

Imenovanje-Bez prerada (CC BY-ND)

Ova licencija dopušta redistribuiranje, komercijalno i nekomercijalno, dokle god se djelo distribuira cjelovito i u neizmijenjenom obliku, uz isticanje Vašeg autorstva.

Sažetak licencije: <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.hr>
Puni pravni tekst: <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/legalcode>

Imenovanje-Nekomercijalno (CC BY-NC)

Ova licencija dopušta drugima da mijenjaju i prerađuju Vaše djelo u nekomercijalne svrhe. Iako njihova nova djela bazirana na Vašem moraju Vas navesti kao autora i biti nekomercijalna, ona pritom ne moraju biti licencirana pod istim uvjetima.

Sažetak licencije: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.hr>
Puni pravni tekst: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode>

Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima (CC BY-NC-SA)

Ova licencija dopušta drugima da mijenjaju i prerađuju Vaše djelo u nekomercijalne svrhe, pod uvjetom da Vas navedu kao autora izvornog djela i licenciraju novonastala djela pod istim uvjetima.

Sažetak licencije: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.hr>
Puni pravni tekst: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/legalcode>

Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada (CC BY-NC-ND)

Ovo je najrestriktivnija od CC licencija – dopušta drugima da preuzmu Vaše djelo i da ga dijele s drugima pod uvjetom da Vas navedu kao autora, ali ga ne smiju mijenjati ili koristiti u komercijalne svrhe.

Sažetak licencije: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.hr>
Puni pravni tekst: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>